

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Andrej Motl

Sovražni govor v slovenskih medijih na spletu

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Andrej Motl

Mentor: red. prof. dr. Vasja Vehovar

Sovražni govor v slovenskih medijih na spletu

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Sovražni govor v slovenskih medijih na spletu

V diplomski nalogi obravnavamo problematiko omejevanja sovražnega govora v tradicionalnih okoljih, na internetu in svetovnem spletu ter v okviru svetovnega spleta v spletnih medijih v obliki komentarjev uporabnikov spletnih medijev. Posebej se posvečamo različnim uredniškim politikam slovenskih spletnih medijev na področju omejevanja in sankcioniranja sovražnega govora. V prvem poglavju diplomske naloge predstavljamo proces, skozi katerega se sčasoma izoblikujejo diskriminatorne prakse, in kako se v okviru teh praks pojavlja tudi sovražni govor. Nato z različnih vidikov preučujemo koncept sovražnega govora. Drugo poglavje namenjamo vprašanju, ki se pojavljajo ob poizkusih omejevanja sovražnega govora v različnih okoljih, in trenutno pravno ureditev na tem področju po svetu. Tretje poglavje je posvečeno novemu okolju, kjer se širi sovražni govor, internetu, njegovemu vplivu na sovražni govor in različnim težavam, s katerimi se spopadajo akterji, ki skušajo sovražni govor na internetu zajezi. V četrtem poglavju opisujemo značilnosti spletnih medijev in težave slovenskih in tujih spletnih medijev pri obravnavanju komentarjev uporabnikov, ob tem pa predstavljamo tudi njihovo pravno odgovornost. Zadnje, peto poglavje, v celoti namenjamo predstavitvi in analizi stališč uredništev slovenskih spletnih medijev glede omejevanja sovražnega govora in drugih oblik nezaželenega govora v prispevkih uporabnikov.

Ključne besede: sovražni govor, splet, spletni mediji, komentarji

Hate speech in Slovenian online media

In this graduate thesis we deal with the issue of restricting hate speech in traditional environments, including the Internet and World Wide Web. Within the World Wide Web we take a look at the comments made by users of online media. We pay special attention to diverse editorial policies of Slovenian online media in the field of restraining and penalising hate speech. In the first chapter we present the process through which discriminatory practices, and hate speech as one of these practices, are developed. Then we examine various aspects of the concept of hate speech. The second chapter is devoted to questions arising from efforts made on regulating speech in different environments and to current legal arrangements in the hate speech field around the world. We dedicate the third chapter to a new environment in which hate speech is spreading rapidly, the Internet, to its influence on hate speech and to numerous problems that those who fight hate speech online are facing. In fourth chapter we describe the characteristics of online media and the difficulties of Slovenian and foreign online media with handling comments made by users. Further on we also present the legal liabilities they face. In the last, fifth chapter, we present and analyse the standpoints that editorial boards of Slovenian online media have in regard to restricting hate speech and other forms of unwanted speech in comments made by users.

Keywords: hate speech, web, online media, comments

KAZALO

1 UVOD	7
2 OPREDELITEV SOVRAŽNEGA GOVORA	10
2.1 OD STEREOTIPOV K DISKRIMINACIJI	11
2.1.1 STEREOTIPI.....	11
2.1.2 PREDSDOKI	12
2.1.3 DISKRIMINACIJA.....	14
2.2 SOVRAŽNI GOVOR KOT OBLIKA DISKRIMINACIJE.....	15
3 OMEJEVANJE SVOBODE GOVORA	17
3.1 RAZMERJE MED SVOBODO GOVORA IN SOVRAŽNIM GOVOROM.....	17
3.2 REGULACIJA SOVRAŽNEGA GOVORA PO SVETU	20
3.2.1 MEDNARODNE POGODBE	20
3.2.2 ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE	21
3.2.3 EVROPA.....	23
3.3 PRAVNA UREDITEV SOVRAŽNEGA GOVORA V SLOVENIJI	25
4 SOVRAŽNI GOVOR NA INTERNETU	29
4.1 INTERNET – NOVO OKOLJE RASIZMA IN SOVRAŽNEGA GOVORA.....	29
4.2 SOVRAŽNI GOVOR NA SLOVENSKEM SPLETU	32
4.3 REGULACIJA SOVRAŽNEGA GOVORA NA INTERNETU	34
4.3.1 REGULACIJA PO SVETU	36
4.3.2 REGULACIJA V SLOVENIJI	38
5 SPLETNI MEDIJI IN SOVRAŽNI GOVOR	41
5.1 SPLETNI MEDIJI.....	41
5.1.1 SPLETNI MEDIJI IN NJIHOV INTERAKTIVNI POTENCIAL.....	41
5.1.2 PRAVNA ODGOVORNOST SPLETNIH MEDIJEV.....	44
5.2 MODERIRANJE UPORABNIŠKO GENERIRANIH VSEBIN	46
5.2.1 IZKUŠNJE SPLETNIH MEDIJEV PO SVETU	47
5.2.2 IZKUŠNJE SLOVENSКИH SPLETNIH MEDIJEV	50
6 ANALIZA INTERVJUJEV S PREDSTAVNIKI UREDNIŠTEV SPLETNIH MEST ..	52
6.1 ODGOVORI UREDNIŠTEV	52
6.2 ANALIZA STANJA.....	58

7 SKLEP	60
8 LITERATURA	63
PRILOGA A: Iz strani tožilstva zavržena prijava sovražnega govora.....	69
PRILOGA B: Vprašalnik o uredniški politiki na področju nezaželenih vsebin.....	70
PRILOGA B: Vprašalnik o uredniški politiki na področju nezaželenih vsebin.....	71
PRILOGA C: Prek elektronske pošte prejeti odgovori s strani uredništev spletnih medijev.....	72
PRILOGA D: Povzetek opravljenih intervjujev v živo z predstavnikoma uredništev spletnih medijev	78

KAZALO TABEL

Tabela 6.1: Uredniška politika spletnih medijev 24ur.com, Rtv slo.si, Zurnal24.si, Dnevnik.si, Finance.si in Vest.si na področju nezaželenih komentarjev.....	57
---	----

1 UVOD

Mediji na spletu so v zadnjih letih postali pomemben vir vseh vrst informacij in so v tej vlogi delno tudi že nadomestili tradicionalne množične medije, kot so tisk, radio in televizija. Ena izmed bistvenih lastnosti, po kateri naj bi se ti novi mediji ločili od tradicionalnih, je poenostavljena možnost izražanja mnenj občinstva o novicah in novinarskem delu. Med oblike povratne komunikacije štejemo tudi komentarje pod spletnimi novicami in na spletnih forumih teh medijev. Kuhar (2003, 103–104) meni, da gre pri teh komentarjih za moderno verzijo pisem bralcev v tiskanih medijih. Pri tem pa opozarja, da so pisma bralcev pred objavo v medijih vedno podvržena natančni selekciji, komentarji pod spletnimi novicami in spletni forumi pa se v večini primerov pregledujejo naknadno. Tako kot še mnoge druge oblike spletnega komuniciranja so zato tudi ti pogosto prizorišče nestrpnega diskurza in sovražnega govora, ki ga bomo v nadaljevanju obravnavali predvsem v okviru koncepta diskriminacije. Ta pa v demokratičnih družbah, ki si prizadevajo za enakopravnost vseh skupin prebivalstva, ni zaželjena in se vsaj v določenih primerih tudi kaznuje.

Problematika sovražnega govora na slovenskem spletu je v zadnjih letih dokaj aktualna, na kar kažejo tudi številni primeri diplomskih, magistrskih in drugih publikacij, ki so pokrivalo to tematiko. Danijela Đoković (2008) se je tako v diplomski nalogi ukvarjala s pojavljanjem sovražnega govora na blogih. Ermina Mešić (2005) je analizirala antiislamistični diskurz na spletnih forumih v okviru gradnje Islamskega kulturnega centra v Ljubljani, Jerca Pavlič (2009) pa sovražni govor na spletnih forumih v okviru nacionalističnega diskurza ob blokadi pristopnih pogajanj Hrvaške z Evropsko unijo. Barbara Samaluk (2008) je v magistrskem delu Elektronski Disneyland sovražnosti s širše perspektive preučila področje pojavljanja sovražnega govora v slovenskem medmrežju.

Namen pričujoče diplomske naloge je pregled problematike, povezane s konceptom sovražnega govora, in preučitev vprašanj, ki se pojavljajo ob poizkusih njegovega omejevanja na svetovnem spletu in v okviru tega v spletnih medijih. Posebej pa se bomo osredotočili na uredniško politiko slovenskih spletnih medijev glede sovražnega

govora v komentarjih uporabnikov. Ti mediji si z uporabniki namreč delijo odgovornost za zapisani sovražni govor. V vlogi izvajalcev uredniške politike so moderatorji, ki v skladu s to politiko nato različno strogo kaznujejo uporabnike. Pri določanju uredniške politike morajo spletni mediji upoštevati slovensko zakonodajo na področju sovražnega govora, ki pa je pogosto nedorečena. Zato je naša hipoteza, da se zaradi nedorečene zakonodaje na tem področju spletni mediji individualno odločajo za različne uredniške politike in se pri tem poslužujejo ad hoc rešitev.

V prvem poglavju si bomo ogledali, kakšno je ozadje nastanka diskriminatornih praks, med katere štejemo tudi sovražni govor, in preučili koncept sovražnega govora. Najprej se bomo spoznali s stereotipi, posplošenimi in nepreverjenimi stališči, ki so v vsakdanjem življenju zaradi omejitev človeškega dojetanja sveta neizogibni. Nato si bomo pogledali predsodke, pri katerih nepreverjena stališča spremljajo tudi negativna čustva in so usmerjeni proti pripadniku določene skupine. Če se taka naravnost manifestira tudi v obnašanju, potem govorimo o diskriminaciji. Največ pozornosti bomo v prvem poglavju namenili konceptu sovražnega govora, ki predstavlja eno izmed oblik diskriminacije. Pri tem bomo našli tudi posledice, ki jih takšno izražanje predsodkov lahko pusti na žrtvah.

Različne vidike omejevanja sovražnega govora bomo obravnavali v drugem poglavju. Predstavili bomo tako argumente tistih, ki pravijo, da je sovražni govor nujno zlo pri ohranjanju pravice do svobodnega govora, pa tudi tistih, ki menijo, da svoboda govora ni in tudi ne sme biti absolutna. Te razlike se poznajo tudi na mednarodni ravni. Preverili bomo, kakšne so na tem področju smernice Združenih narodov. Nato se bomo seznanili s pravno prakso Združenih držav Amerike, ki zelo omejuje možnosti za pregon sovražnega govora. Predstavili bomo tudi ureditev evropskih držav, na koncu poglavja pa se bomo osredotočili na regulacijo sovražnega govora v Sloveniji in ob tem predstavili tudi stališča slovenskih pravnih strokovnjakov.

V tretjem poglavju se bomo posvetili novim vprašanjem, ki so se pojavila ob prehodu sovražnega govora na internet in svetovni splet. Pogledali si bomo, zakaj to okolje deluje vzpodbudno na razširjanje sovražnih sporočil in kako nove možnosti izkoriščajo

ekstremistične organizacije. Predstavili bomo tudi nekaj primerov sovražnega govora na slovenskih spletnih straneh. Nato bomo izpostavili nekaj vprašanj, ki se pojavljajo ob vzpostavljanju nadzora na internetu. Videli bomo, zakaj velik problem pri nadzorovanju sovražnih vsebin na internetu predstavljajo različne zakonske ureditve na tem področju po svetu. Na koncu pa se bomo seznanili še z različnimi akterji, ki se v Sloveniji spopadajo s sovražnim govorom na internetu.

V četrtem poglavju bomo naš fokus usmerili v spletne medije in v načine, s katerimi se ti spopadajo s sovražnim govorom. Poglavje pričenjamo z opisom prihoda tradicionalnih množičnih medijev na internet in pojavom novih, popolnoma spletnih medijev. Opisali bomo njihove težave pri izkoriščanju interaktivnih možnosti, ki jih omogoča internet. Obravnavali bomo tudi njihovo pravno odgovornost v primeru, da na svojih straneh gostijo sovražni govor in druge oblike nelegalnih vsebin. Neposredno se s tovrstnimi vsebinami soočajo moderatorji, katerih naloga je tudi sankcioniranje avtorjev teh vsebin. V zaključku poglavja bomo predstavili pretekle izkušnje in uredniške politike slovenskih in tujih medijev na tem področju.

Peto poglavje je namenjeno predstavitvi in analizi odgovorov, ki smo jih prejeli od urednikov in sodelavcev slovenskih spletnih medijev, potem ko smo jih natančneje povprašali o orodjih, s katerimi skušajo zaježiti sovražni govor na svojih portalih.

2 OPREDELITEV SOVRAŽNEGA GOVORA

Pri razumevanju sovražnega govora kot sredstva diskriminacije se moramo najprej vprašati, kakšno je socialno in psihološko ozadje, ki omogoča nastanek predsodkov in diskriminatornih praks. Prav tako je pomembno, da razlikujemo med koncepti stereotipov, predsodkov in diskriminacije, ki se v praksi pogosto zamenjujejo. V okviru diskriminacije vključujemo tudi sovražni govor, ki ga bomo v skladu s cilji te naloge nekoliko obširneje obravnavali.

V slovenski javnosti se pogosto pojavljajo različne interpretacije sovražnega govora. Nekateri pod izrazom sovražni govor razumejo že vsak nespodoben oziroma žaljiv govor, ne glede na to, komu je namenjen in kakšna je stopnja te nespodobnosti. V nadaljevanju bomo sovražni govor razumeli po zgledu Ledererja in Delgada (v Nielsen 2002, 266) kot *mehanizem podrejanja, ki ustvarja atmosfero strahu, zastraševanja, nadlegovanja in diskriminacije in je običajno sestavljen iz kompleksnega niza dejanj, ki so lahko v fizični, verbalni ali simbolični obliki*. Navedena opredelitev torej izključuje mnoge oblike govora, ko je ta zgolj žaljiv, nespodoben, nemoralen, nestrpen, neetičen, neresničen, tendenciozen ipd. V tem poglavju bomo predstavili tudi druga sociološka pojmovanja tega koncepta. Nadalje pa se bomo seznanili tudi s precej ožjim konceptom sovražnega govora, tj. s pravno definicijo in tudi z opredelitvijo v novem kazenskem zakoniku.

Poznavanje razvoja, ki je pripeljal do sovražnega govora, ter posledic, ki jih ta lahko prinese, je nujno pri razumevanju in preučevanju potrebe po njegovem omejevanju v različnih družbenih okoljih, v zadnjih letih tako tudi na svetovnem spletu.

2.1 OD STEREOTIPOV K DISKRIMINACIJI

2.1.1 STEREOTIPI

Pri posploševanju delno točnih, a večinoma nepreverjenih in površnih sodb o človeku ali skupini, ki ravno zaradi svoje splošnosti ne morejo ustrezati resničnosti, govorimo o stereotipih. Stereotipi so tudi spodbujevalec družbenih predsodkov. Z njimi je povezan proces stereotipizacije – opisovanja ljudi samo na podlagi njihove skupinske pripadnosti namesto na osnovi individualnih značilnosti (Ule 2004, 159). Pri tem procesu člane posameznih skupin običajno vidimo kot medsebojno pretirano podobne, skupino, kateri pripadamo, pa označujemo kot boljšo od ostalih. V obeh primerih gre za tako imenovano napako pripisovanja (Ule 2004, 160). Tipični primeri stereotipov v naši bližnji okolici so denimo tisti o natančnih Nemcih, temperamentnih Italijanih in lenih Črnogorcih.

Prvi je stereotipe že v začetku dvajsetih let prejšnjega stoletja pojasnil Lippmann (1999, 81–83). Menil je, da sprejeti stereotipi, vzorci in splošno veljavni prikazi prestrežejo informacije na poti do zavesti. Stereotipe je videl kot poizkus varčevanja, pri čemer okolje vidimo tipizirano in posplošeno, ne pa vsakič na nov način in v podrobnostih, kar bi bilo izjemno težavno. Okolje si zato predstavljamo vnaprej in večino podatkov o njem »izvemo«, še preden ga v resnici vidimo. Stereotipe je Lippman (1999, 86) razumel tudi kot bolj ali manj trdno sliko o svetu, ki smo se ji prilagodili in kjer se počutimo doma. Ker se le v takšnem svetu znajdemo, se nam zdi vsako prevračanje stereotipov kot napad na temelje našega obstoja. Obenem pa so stereotipni vzorci projekcija naših lastnih sodb o tem, koliko veljamo in kakšen je naš položaj v družbi. Zato so posledično tudi jamstvo za naše samospoštovanje.

Kljub temu da stereotipizacija vodi v nerealen pogled na svet, je v svojem bistvu neizogibna. Tudi Lippmann (1999, 83–84) se je pomembnosti tovrstnega tipiziranja zavedal in je kot bistven problem izpostavil predvsem pretirano lahkovernost, s katero stereotipe sprejemamo. Tovrstnega posploševanja bi se morali torej zavedati in ga po

potrebi prikrojiti. Pri tem je še posebej poudaril pomen izobrazbe, brez katere naj bi predsodki še globlje upravljali z našo percepcijo.

Koncept, ki nam lahko pomaga pojasniti nastanek stereotipov in medskupinske diskriminacije, se imenuje »koncept sebstva«. Tajfel (v Ule 2004, 162) je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja socialno identiteto definiral kot del individualnega koncepta sebstva, ki izvira iz posameznikovega vedenja o pripadnosti skupini skupaj z vrednotami in čustveno vezanostjo na to pripadnost. Socialna identiteta v povezavi s socialno pripadnostjo nastane s primerjanjem naše lastne skupine z drugimi skupinami. Zaradi potrebe po pozitivni samodoločitvi oziroma samooceni pa se pojavi pristranskost v ocenjevanju.

Stereotipi so dokaj odporni na spremembe, a niso nespremenljivi. Spremenijo se lahko na podlagi večjih novosti v medskupinskih odnosih. Do večjih sprememb stereotipov lahko pride tudi v primeru pozitivnih medosebnih odnosov med člani različnih skupin, vendar le v primeru, da gre za reprezentativne člane teh skupin ali v primeru, da so informacije o drugi skupini ob stiku dramatično različne od stereotipov. V nasprotnem primeru lahko ob pozitivnih medosebnih stikih pričakujemo le omejeno redukcijo stereotipov (Tajfel v Ule 2004, 163).

2.1.2 PREDSDOKI

Omenili smo že, da gre pri stereotipih za posplošena in nepreverjena stališča. Neupravičena, neargumentirana in nepreverjena stališča, ki pa jih spremljajo tudi močna čustva in so odporna na spremembe, pa imenujemo predsodki (Rot v Ule 2004, 166). Brown (1995, 14–15) meni, da predsodke pogosto napačno razumemo kot neupravičene negativne sodbe o članih neke skupine, vendar je preverjanje napačnosti in upravičenosti teh sodb problematično. Zato predsodke enostavno označi kot negativni odnos, čustvo ali vedenje, usmerjeno proti pripadniku določene skupine samo na podlagi njegovega članstva v skupini. Brown se tudi strinja z obravnavo predsodkov kot fenomena skupin, ker se ti pogosto pojavljajo na skupinski ravni in ker odnosi med skupinami na njih močno vplivajo.

Za predsodke je značilno, da karikirajo določene značilnosti posameznih ljudi, narodov in odnosov, ekstremno prikazujejo njihove lastnosti in maksimizirajo njihove medsebojne razlike (Ule 2004, 167). Predvsem pa se kažejo v nespoštljivem, nestrpnem in ponižujočem odnosu do drugačnih. Ena izmed nevarnosti predsodkov je v tem, da lahko hitro postanejo družbeno vezivo množic. Delujejo na robu zavesti ljudi in vzporedno z mikrostrukturo delitve moči (Ule 2004, 165). M. Ule (2004, 165–166) jih zato označi kot mikroideologije vsakdanjega sveta. Predsodki lahko na ta način hitro postanejo orodje propagandnega stroja. V vsakdanjem življenju pa so velikokrat uporabljeni kot opravičilo za diskriminacijo.

Zaradi škodljivega učinka predsodkov na medskupinske in medosebne odnose največ pozornosti posvečamo negativnim etničnim in socialnim predsodkom. Ameriški sociolog Herbert Blumer je postavil definicijo štirih osnovnih občutkov in sodb, ki zaznamujejo negativne predsodke v dominantnih skupinah: občutek večvrednosti dominantne skupine, občutek o drugačnosti in manjvrednosti manjšinskih skupin, prepričanje o naravni pravici dominantne skupine do moči in privilegijev ter strah, da manjšinska skupina ogroža njihov status, privilegije in moč (Brown v Ule 2004, 172).

Pogoje, v katerih se pojavijo predsodki, ločimo na širše – makrosocialne in ožje – mikrosocialne. Makrosocialni pogoji imajo ekonomsko-politični ali kulturno-normativni izvor, med glavne mikrosocialne izvore predsodkov pa štejemo socializacijo v prvih letih življenja ter frustracije in krizne situacije v odraslem življenju. Raziskave so pokazale, da se otroci predsodkov naučijo doma, v vrtcu, šoli, z branjem otroške literature, pomemben izvor predsodkov pa so tudi modeli, ki jih ponujajo mediji (Ule 2004, 174–175). Prav zato je zelo pomembno, kakšna je medijska predstavitev manjšin in marginalnih skupin. V zadnjih letih medije vse več spremljamo na spletu in vse manj drugje, tako da moramo temu ustrezno preusmeriti tudi pozornost s klasičnih množičnih medijev na kompleksne in pravno dokaj nedorečene spletne medije.

2.1.3 DISKRIMINACIJA

Predsodki so neosnovana in čustveno podprta prepričanja, ki predstavljajo neko pripravljenost na določeno obnašanje. Pri različni obravnavi oseb na podlagi njihovih značilnosti ali njihove pripadnosti določenim skupinam pa že lahko govorimo o vrsti obnašanja – o diskriminaciji (Ule 2004, 181). Poleg diskriminacije Allport (v Ule 2004, 181) loči še štiri stopnje izražanja predsodkov. Manj izraziti obliki izražanja predsodkov sta opravljanje in izogibanje, ki sta zelo razširjeni po različnih skupnostih. Diskriminacija je že neposredno usmerjena proti pripadnikom drugih skupin in se kaže v preprečevanju dostopa do splošnih dobrin ali v kratenju osnovnih državljskih pravic, ki so dominantni skupini na voljo. Najbolj skrajne oblike izražanja predsodkov pa predstavljajo nasilna dejanja in genocid.

Žrtve hudih predsodkov, diskriminacije in poniževanj se lahko sčasoma tako poistovetijo z vsebino predsodkov, da jih prevzamejo kot del samopodobe. S svojim obnašanjem tako celo pričnejo opravičevati in legitimirati predsodke (Ule 2004, 166). Zaradi predsodkov nekateri predstavniki skupin, ki so podvržene diskriminaciji, razvijejo tudi samoponižujoče vzorce obnašanja. Predsodki namreč delujejo kot neke vrste pričakovanja. Ženske tako zaradi predsodka o ženskah kot gospodinjah lahko pričnejo verjeti, da so jim vrata do uspeha v družbi zaprta in se za uspeh nehajo truditi.

Če človek tudi sam svoje »nenormalne« lastnosti šteje za odklonske, potem pravimo, da je označen s stigmo. Poleg pripadnosti manjšinam so predmet stigme lahko tudi fizične pomanjkljivosti, duševna bolezen, kršenje norm ali negativno zaznamovana preteklost. Stigmatiziranje lahko človeka potisne v položaj nedoraslega subjekta, ki se mu ne priznava normalna človeškost in je odvisen od članov dominantne, nestigmatizirane skupine. Posledica je lahko dejanska vedenjska infantilnost, ki je za dominantne dokaz dejanske inferiornosti (Ule 2004, 185–187).

2.2 SOVRAŽNI GOVOR KOT OBLIKA DISKRIMINACIJE

V času stabilnega gospodarskega napredka ni nujno, da delitev na našo in tujo skupino pripelje do nestrpnosti. V času družbenih napetosti pa predsodki do manjšin igrajo vlogo prenašalca strahov, ogroženosti in sovraštva na stigmatizirane manjšine. Te postanejo grešni kozel, na katerem se sprošča nakopičeno sovraštvo. Najbolj znan primer je stopnjevanje sovražnosti do Judov v času nacistične Nemčije (Ule 2004, 177).

Milivojević (2008, 456) meni, da lahko sovraštvo prepoznamo kot najbolj destruktivno med vsemi medčloveškimi odnosi antipatije. V osebi, ki ji je sovraštvo namenjeno, lahko glede na razmerje moči vzbuja čustvo strahu ali enako močno čustvo sovraštva. V drugem primeru torej eno sovraštvo povzroči drugo in dve osebi ali dve skupnosti posledično vstopita v spiralo sovraštva in destruktivnosti (Milivojević 2008, 439). Ker se zaveda njegove destruktivne narave, torej vsaka skupnost ali družba teži k potlačitvi sovraštva med svojimi člani. Posledica te potlačitve je prenašanje in projiciranje sovraštva na člane drugih skupnosti. Tovrstno projiciranje dvojno varuje skupinsko kohezijo: sovraštvo se kanalizira zunaj skupnosti, obstoj »zunanjega sovražnika« pa še dodatno pripomore h koheziji skupnosti (Milivojević 2008, 456).

Med glavnimi oblikami tovrstnega projiciranja in kanaliziranja sovražnosti je tudi sovražni govor. Preučevalci sovražnega govora sicer še niso dosegli soglasja glede pravilnosti uporabe besede sovraštvo, ko opisujemo čustva, ki vodijo k izključevanju drugih. A vse kaže na to, da lahko kazniva dejanja, ki so storjena proti manjšinam, pravno obravnavamo le, če kot motiv za napad vključimo tudi to čustvo (Leskošek 2005a, 18).

Organizacija Human Rights Watch pod pojmom sovražni govor razume vse oblike izražanja, katerih namen je *žaljenje ljudi glede na rasno, versko, etnično in spolno pripadnost ali glede na pripadnost različnim izločenim skupinam prebivalstva*. Besedo »govor« tu razumemo v njenem najširšem smislu in pokriva vse oblike verbalne in neverbalne komunikacije. V Združenih državah Amerike prvi amandma ameriške

ustave pod govorom tako razume tudi vse oblike parad, znamenj ali trakov (Walker 1994, 8).

Kot smo omenili že v uvodu v to poglavje, lahko v širšem družbenem kontekstu sovražni govor razumemo kot *mehanizem podrejanja, ki ustvarja atmosfero strahu, zastraševanja, nadlegovanja in diskriminacije in je običajno sestavljen iz kompleksnega niza dejanj, ki so lahko v fizični, verbalni ali simbolični obliki* (Lederer & Delgado v Nielsen 2002, 266). Ena izmed ožjih definicij pa omejuje sovražni govor na primere, ko ta nosi *v sebi sporočilo rasne manjvrednosti, je namenjen zgodovinsko zatiranim skupinam in je preganjalen, sovražen in ponižujoč* (Matsuda v Nielsen 2002, 266).

Tako kot posledice diskriminatornih dejanj v splošnem lahko tudi sovražni govor pusti hude posledice na telesnem in duševnem zdravju žrtev. Irene Nemes (2002, 196) pravi, da sovražni govor povzroča škodo tako posameznikom, kot tudi skupinam prebivalstva in celotni družbi. Na ravni posameznikov se posledice lahko kažejo v žalosti, bolečini, stiski, izgubi samozavesti, strahu, sramu, ponižanju, izolaciji in prizadetem dostojanstvu, o škodi za enakopravnost na skupinski ravni pa lahko govorimo kjerkoli so skupine prebivalstva utišane in nimajo občutka, da lahko prosto participirajo v skupnosti.

Lahkotno izrečene besede imajo tako dolgoročno lahko velik vpliv na določene skupine. V Sloveniji so zaradi predsodkov o njihovi zločinski naravi in lenobnosti Romi zelo težko zaposljivi. Homoseksualcev se je prijela oznaka izprijenosti, zato so težko zaposljivi kot pedagogji. Ženske se pogosto gleda v luči njihove tradicionalne vloge gospodinje, zato le s težavami vstopajo v politiko (Leskošek 2005b, 81). Ženske, ki so podvržene spolni objektivizaciji lahko razvijejo večje tveganje za nastanek duševnih bolezni. Odkrita je bila povezava med izpostavljenostjo rasističnemu govoru, simptomi duševnih bolezni ter nujnostjo kompleksnih tehnik soočanja s tovrstnimi napadi (Nielsen 2002, 266).

3 OMEJEVANJE SVOBODE GOVORA

V prvem delu diplomske naloge smo opisali, kako na podlagi nekritičnega sprejemanja stereotipov in predsodkov nastanejo ugodni pogoji za razvoj diskriminacije in sovražnega govora. Seznanili smo se tudi s širšim razumevanjem in več interpretacijami tega koncepta ter številnimi škodljivimi učinki sovražnega govora.

Tisti, ki so obtoženi sovražnega govora, se zelo pogosto sklicujejo na pravico do svobode izražanja. V nadaljevanju se bomo zato seznanili z argumenti nasprotnikov in zagovornikov omejevanja svobode govora. Ta nasprotja se odražajo tudi v različnih ureditvah posameznih držav. Še posebej zanimive so razlike v pravni praksi Združenih držav Amerike in evropskih držav. Poznavanje teh razlik je pomembno pri razumevanju problemov, ki so nastali ob selitvi komunikacije na svetovni splet. Na koncu poglavja se bomo posvetili še pravni ureditvi sovražnega govora v Sloveniji in različnim mnenjem, ki se tudi pri nas krešejo glede pravice države do omejevanja svobodnega izražanja.

3.1 RAZMERJE MED SVOBODO GOVORA IN SOVRAŽNIM GOVOROM

Ko govorimo o omejitvah svobode govora na mednarodni ravni, vidimo, da obstaja skoraj popoln konsenz glede omejevanja le na področju otroške pornografije. Pri vprašanju sovražnega govora pa smo daleč od tovrstnega konsenza. Ustava Združenih držav Amerike tako na primer sovražni govor prepoveduje le v primeru »bojevitih besed«, ki neposredno nagovarjajo k nasilju. Zagovorniki stališča neomejevanja sovražnega govora menijo, da lahko vsakršno omejevanje svobode govora sčasoma vodi v diktaturo. Vendar pa praksa evropskih držav, ki že leta omejuje sovražni govor, ne kaže v to smer (Nemes 2002, 195).

Eden glavnih argumentov za tako previdno pozicijo Združenih držav je argument »spolzke strmine«, po katerem s prepovedjo ene izmed oblik govora postavljamo temelje za nove prepovedi. Fish ta argument zavrača, pravi, da smo od nekdaj bili na spolzki strmini in da so določene oblike govora že od nekdaj izpostavljene omejitvam.

Po njegovem mnenju zato svoboda govora kot taka sploh ne obstaja (Fish, 1994, 111–112).

Že utemeljitelj liberalizma John Stuart Mill se je veliko ukvarjal z vprašanjem, kako zarisati mejo med individualno neodvisnostjo in družbenim nadzorom. Menil je, da lahko pravila obnašanja deloma omejimo z zakoni, deloma pa s pomočjo pritiska družbenega neodobravanja dejanj posameznikov (Mill 1994, 40–41). Mill je znan po opredelitvi *načela oškodovanja*, po katerem je »mogoče upravičeno uporabiti moč na katerem koli članu civilizirane skupnosti proti njegovi volji edinole z namenom, da preprečimo oškodovanje drugih ljudi« (Mill 1994, 44).

Mill na primeru trgovcev s pšenico pojasni, kako si predstavlja nedovoljen poseg v pravice posameznika na eni strani in upravičeno intervencijo družbe na drugi strani. V časopisu lahko nekdo tako povsem svobodno zagovarja stališče, da so trgovci s pšenico odgovorni za stradanje siromakov. Istega mnenja pa ne sme predstaviti pred razjarjeno množico, ki se je zbrala pred hišo trgovca s pšenico, ker gre v tem primeru za očitno nagovarjanje k nasilju (Mill 1994, 83). Mill torej zagovarja zelo omejeno možnost omejevanja govora, le v primerih, ko je možnost povzročanja velike škode popolnoma nedvoumna in neposredna.

Zaradi zelo ozke določenosti načela oškodovanja se je delo na področju omejevanja oziroma definiranja koncepta svobode govora nadaljevalo. Joel Feinberg (1987, 25–26) je v ta namen predlagal uporabo *načela žaljenja*. Tudi pri uporabi tega načela moramo biti izjemno previdni, nekateri ljudje so namreč razžaljeni tudi zaradi povsem nedolžnih dejanj oziroma oblik govora. Na jugu Združenih držav Amerike so denimo nekateri prebivalci mest razžaljeni ob prizoru rasno mešanega para, ki se drži za roko in se sprehaja po ulici. Predsodki, pobožnjaštvo in druge oblike neutemeljenega odpora po Feinbergovem mnenju ne smejo odtehtati nedolžnosti teh dejanj.

Resnost žalitve posameznika ali skupine Feinberg (1987, 26) ocenjuje glede na intenzivnost in trajanje prizora, glede na družbeno razumevanje obravnavane žalitve, glede na stopnjo težavnosti izogibanja motečemu prizoru ter glede na to, ali se je priča

pred dogodkom že zavedala nevarnosti, da bo užaljena. Po načelu žaljenja bi po Feinbergu (1987, 86–93) lahko kaznovali določene oblike sovražnega govora, kot je denimo znameniti pohod neonacistov skozi judovsko četrt v mestu Skokie v Združenih državah Amerike. Zaradi intenzivnosti žalitve, omejevanja na ozko določeno skupino in odsotnosti elementov političnega govora (ki je posebej zavarovan) bi ta pohod lahko prepovedali. Po načelu oškodovanja pa zaradi preveč posrednega in težko dokazljivega povzročanja škode tega pohoda ne bi mogli prepovedati.

Fish (1994, 102) poudarja, da svoboda govora kot pojem nima vnaprej določene vsebine, ampak gre pri tem le za uporaben koncept, ki ga družba usmerja po svoje. Govor je označen kot svoboden šele takrat, ko ga kot takega prepoznajo tisti z družbeno močjo. Meni tudi, da svoboda govora ni neodvisna vrednota, ampak le politična nagrada. Posledično je edino pravo vprašanje le, na kakšen način, in ne, ali jo bomo sploh uravnavali. V nadaljevanju Fish (1994, 127) pravi, da se moramo najprej vprašati, ali se bo škoda, ki jo povzroča govor (verjetno) materializirala. Če je odgovor pritrdilen, potem moramo po Fishu pretehtati to škodo in škodo, ki jo potencialno lahko povzroči regulacija. Pri govoru se moramo torej naprej vprašati, kakšne posledice prinaša in ali so te posledice zaželene. Različne institucije v družbi pa morajo imeti glede na lastne vrednote različne stopnje dovoljene svobode govora. V vojski je prioriteta vrednota avtoriteta, zato mora biti svoboda govora bolj omejena, nasprotno pa mora veljati za univerze.

V kontekstu omejevanja svobode govora poznamo veliko argumentov za kaznovanje sovražnega govora in proti njemu. V. Leskošek (2005b, 92) omenja argument nasprotnikov omejitev, češ da je sovražni govor omejen le na nižje sloje in nastane kot posledica brezposelnosti in revščine. Zagovorniki omejitev opozarjajo na pojavljanje sovražnega govora tudi v vseh pomembnih medijih, kar kaže na veliko večjo razširjenost. Drugi argument nasprotnikov je, da z omejitvami sovražnega govora omejujemo le legitimne občutke ogroženosti. Zagovorniki prepovedi odgovarjajo, da gre za namerno širjenje predsodkov in sovraštva, ne pa nedolžno izražanje čustev.

Pomisleki glede prepovedovanja sovražnega govora so povezani tudi s tem, da naj bi ta sedaj pomagal ozavestiti probleme, če pa ga zatremo, naj bi se sčasoma sprostil v hujših

oblikah nasilja. Drugi tabor tudi te pomisleke zavrača, češ da lahko ljudje ozaveščajo svoje predsodke in stereotipe, nimajo pa pravice do diskriminativnih praks. Nasprotniki regulacije opozarjajo, da ta lahko privede le do iluzije popolne družbe, onemogočala pa bo družbeno funkcijo sovražnega govora – opozarjanje na probleme družbe in pojave sovraštva. Zagovorniki omejitev odgovarjajo, da sovražni govor tudi sam ustvarja realnost in ima resnične posledice, njegova legitimnost pa pomeni vse več tovrstnega nasilja. Prepoved sovražnega govora naj bi nam po besedah nasprotnikov teh omejitev onemogočala izobraževanje in razvoj v odgovorne državljane. Zagovorniki pa menijo, da je glas zatiranih skupin preslišan, ker nimajo nikakršne družbene moči in tako tudi ni možnosti za reflektirano učenje in dialog (Leskošek 2005b, 92–93).

3.2 REGULACIJA SOVRAŽNEGA GOVORA PO SVETU

3.2.1 MEDNARODNE POGODBE

Eden temeljnih pravnih dokumentov, ki je na ravni Združenih narodov podal smernice za spoštovanje tako svobode govora kot tudi enakopravnosti med različnimi skupnostmi, se imenuje Splošna deklaracija človekovih pravic¹. Deklaracija je bila sprejeta v razmerah, ki so nastale po drugi svetovni vojni, potem ko so se v vsej svoji grozovitosti pokazale posledice dopuščanja diskriminacije in zatiranja. Poudarja pravico do svobode govora vseh posameznikov, a jo obenem omejuje z zahtevo po spoštovanju pravic in svobode soljudi. Večina držav ima svojo zakonodajo prilagojeno tem načelom (Walker 1994, 4–5).

V drugem členu Splošna deklaracija človekovih pravic (1948) navaja: »Vsakdo je upravičen do uživanja vseh pravic in svoboščin, ki so razglašene s to Deklaracijo, ne glede na raso, barvo kože, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodno ali socialno pripadnost, premoženje, rojstvo ali kakršnokoli drugo okoliščino.« V nadaljevanju je določena tudi pravica do svobode mišljenja in izražanja vseh posameznikov, pri tem pa opozarja tudi na njihovo odgovornost in dolžnosti do skupnosti. Posameznikova svoboda je torej omejena s svobodo drugih, a le do določene

¹ Splošna deklaracija človekovih pravic, sprejeta 10. decembra 1948 z resolucijo št. 217 A (III).

mere. Devetindvajseti člen tako pravi, da mora biti stopnja omejitev posameznikovih svoboščin v skladu z zakonskimi določili, njihov izključni namen pa mora biti zavarovanje priznanja in spoštovanja pravic drugih ter izpolnjevanje pravičnih zahtev morale, javnega reda in splošne blaginje v demokratični družbi (Splošna deklaracija človekovih pravic 1948).

Na mednarodni ravni predstavlja pomemben dokument za boj proti diskriminaciji Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije² (1965). Ta med drugim v četrtem členu določa, da morajo države razglasiti za kaznivo dejanje vsako razširjanje idej o rasni večvrednosti in sovraštvu, v petem pa, da zagotovijo pravico do enakega uživanja državljanskih, političnih, gospodarskih, socialnih in kulturnih pravic. Tudi Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah³ (1966) v skladu s Splošno deklaracijo človekovih pravic v devetnajstem členu varuje pravico vseh posameznikov do svobodnega izražanja v kakršnikoli obliki, to izražanje pa na določenih mestih omejuje zaradi spoštovanja pravic in ugleda drugih, ali zaradi zaščite nacionalne varnosti, javnega reda, javnega zdravja ali morale. V dvajsetem členu pa določa tudi, da mora biti prepovedano vsako hujskanje k nacionalnemu, rasnemu ali verskemu sovraštvu.

3.2.2 ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE

Prvič se je problematika, povezana z današnjim razumevanjem sovražnega govora, v javnosti pojavila v Združenih državah Amerike v dvajsetih letih prejšnjega stoletja. Od tedaj razburja duhove in je nenehno predmet razprav. Prav zato je morda nekoliko presenetljivo, da danes veljajo za eno redkih držav, kjer za kaznovanje diskriminatornega govora na osnovi rase, vere ali etničnosti ni praktično nikakršne pravne podlage (Walker 1994, 4). Izjema je le tako imenovani »napadalni govor«. Ta se

² Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, sprejeta 21. decembra 1965 z resolucijo št. 2106 (XX).

³ Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, sprejet 16. decembra 1966 z resolucijo št. 2200 A (XXI).

pojavi takrat, kadar sovražni govor vključuje tudi izjave o nasilju ali protipravnosti, ki predstavljajo neposredno grožnjo za dejanski izbruh nasilja (Teršek 2007, 598).

Ustava Združenih držav Amerike sicer prepoveduje posege v svobodo govora in svobodo tiska. Sodišča se pri tem ravna po zelo vplivni teoriji »trga idej« Oliverja Wendela Holmesa, ki je menil, da so prepričanja zelo spremenljiva – resnico, za katero bi danes umrli, lahko jutri proglasimo za laž, danes nenavadna stališča pa lahko jutri postanejo ortodoksna. Ker torej ne vemo, katere ideje bomo v prihodnosti zaničevali in katere oboževali, naj bi se bilo najrazumneje ograditi od vsakršnega poseganja v pravico do svobode govora, ločevanje dobrih od slabih idej pa naj bi prepustili času (Fish 1994, 124).

Kljub domnevni zaščitenosti vseh oblik govora, ki jih zagotavlja prvi amandma ustave, pa, kot smo že omenili, obstajajo tudi izjeme. Tako ameriška kazenska zakonodaja preganja določene oblike govora, ki vsebujejo elemente podkupovanja, prevare, klevetanja, pornografije ali spolnega nadlegovanja (Walker 1994, 143). Tudi Fish (1994, 124–125) opaza, da sodna praksa povsem v nasprotju s trgom idej predvideva, da so določene oblike izražanja tako ničvredne (obscene) ali nevarne (že omenjeni »napadalni govor«), da jih ne smemo tolerirati. Argument za sankcioniranje takšnega govora sloni na tem, da to niti ni več govor, ampak gre že za dejanje. Po njegovem mnenju gre v tem primeru za očitno shizofreno politiko, pri kateri se sodišča lahko glede na lastno pripravljenost toleriranja določenega govora odločajo, ali gre v posameznem primeru za »idejo« ali za tako imenovano »dejanje«, ki ga lahko prepovedo.

V osemdesetih letih dvajsetega stoletja je sicer prišlo do poskusov omejevanja sovražnega govora tudi v Združenih državah Amerike. Novi pravilniki obnašanja v nekaterih študentskih kampusih so prepovedovali žaljiv govor na podlagi rase, spola, vere, zakonskega stana, spolnih preferenc in telesnih zmožnosti. Pravilniki so predstavljali predvsem reakcijo na številne oblike tako fizičnega kot tudi psihičnega nasilja nad pripadniki manjšin med študenti. Omejitve sovražnega govora v kampusih so bile v številnih akademskih krogih sprejete z ogorčenjem, češ da gre za nedopusten

poseg v svobodo govora. Tudi sodna veja oblasti je omejitve razumela podobno in jih posledično odpravila (Walker 1994, 6–7).

Poznavanje pristopa Združenih držav Amerike k obravnavanju svobode govora in njenega obravnavanja sovražnega govora je pomembno z več vidikov. Gre za državo, kjer se je po eni strani razvil koncept sovražnega govora, a se ta obenem danes tam v najmanjši meri omejuje. Prevladujoča interpretacija ustave namreč tovrstne omejitve prepoveduje, kljub temu da pri nekaterih drugih oblikah govora ni tako stroga. Ker gre za ekonomsko in politično vodilno silo sveta, bi morda lahko pričakovali, da se bodo po njej zgledovale tudi druge države, vendar, kot bomo lahko videli v nadaljevanju, ni vedno tako.

3.2.3 EVROPA

Evropske države se medsebojno razlikujejo glede strogosti pri kaznovanju sovražnega govora. Na splošno pa velja, da so v tem pogledu manj liberalne in torej bolj naklonjene kaznovanju kršitev kot Združene države Amerike (Teršek 2007, 592). Pri zagotavljanju in varovanju človekovih pravic ima v evropskem prostoru v okviru Sveta Evrope zelo pomembno vlogo Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin⁴. Odločitve Evropske komisije za človekove pravice in Evropskega sodišča za človekove pravice, ki skrbita za izvrševanje načel konvencije, imajo pomemben vpliv na pravno ureditev sovražnega govora v posameznih članicah Sveta Evrope (Kovačič 2001, 178–179).

V desetem členu konvencije je zapisano: »Vsakdo ima pravico do svobodnega izražanja. Ta pravica obsega svobodo mišljenja ter sprejemanja in sporočanja obvestil in idej brez vmešavanja javne oblasti in ne glede na meje.« (Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic 1994) Na podlagi tega člena omenjena sodišče in komisija pri svojem delu razlikujeta med »obvestili« in »idejami«. Svoboda izražanja idej pomeni, da zaščite niso deležni le preverljivi podatki, ampak velja ta svoboda tudi za mnenja, kritike in ugibanja. Stopnje zaščitenosti različnih vrst govora se sicer razlikujejo, na

⁴ Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, podpisana 11. maja 1994.

prvem mestu je tako politični govor ter ideje in obvestila politične narave (Kovačič 2001, 180–182).

V drugem odstavku desetega člena konvencija izrecno navaja predvidene omejitve svobode izražanja. S ciljem varovanja demokratične družbe se govor lahko omeji »zaradi varnosti države, njene ozemeljske celovitosti, zaradi javne varnosti, za preprečevanje neredov ali zločinov, za zavarovanje zdravja ali morale, za zavarovanje ugleda ali pravic drugih ljudi, za to, da bi preprečili razkritje zaupnih informacij, ali za varovanje avtoritete in nepristranosti sodstva.« Konvencija od posameznih držav zahteva, da vse ukrepe, ki omejujejo posameznikovo svobodo izražanja, določi z zakonom. Vsak poseg mora država upravičiti na podlagi prej omenjenih razlogov, obenem pa mora dokazati, da je tak ukrep v demokratični družbi nujen. Pri morebitni intervenciji mora ob tem vedno uporabiti najblažje možno sredstvo, ki je tudi z vidika posameznika najmanj boleče (Kovačič 2001, 182–184).

V praksi sta oba nadzorna organa konvencije, komisija in sodišče, do sedaj prejemale predvsem pritožbe ljudi, ki so bili v matičnih državah kaznovani zaradi sovražnega govora. Komisija je pri tem pritožbe večkrat označila kot nedopustne. Pri sodbah namreč upošteva tudi pretekle izkušnje diskriminiranja (denimo holokavst) in posredno nevarnost za demokratično družbo, ki jo prinaša ponovno širjenje tovrstnih idej. Sodišče pa razsoja predvsem na podlagi neposrednih in vidnih dokazov in je zato večkrat razsodilo tudi v korist pritožnikov (Leskošek 2005b, 85–88).

3.3 PRAVNA UREDITEV SOVRAŽNEGA GOVORA V SLOVENIJI

Pri definiranju sovražnega govora se pravna ureditev v Sloveniji zgleduje po načelih Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Tako v svojem devetintridesetem členu Ustava Republike Slovenije (1991) zagotavlja svobodo izražanja misli, govora in javnega nastopanja ter svobodno zbiranje, sprejemanje in širjenje vesti in mnenj. Omejitev posameznikovih svoboščin sledi v triinšestdesetem členu, v katerem ustava prepoveduje »vsakršno spodbujanje k narodni, rasni, verski ali drugi neenakopravnosti ter razpihovanje narodnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva in nestrpnosti«.

Kazenski zakonik (2008) v svojem 297. členu na podlagi ustave določa kazensko odgovornost za spodbujanje ali razpihovanje narodnostnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva ali za spodbujanje k drugi neenakopravnosti. Zakonik predvideva tudi kazni v primeru širjenja rasističnih idej in zagovarjanja ali opravičevanja genocida, holokavsta ali vojnih hudodelstev. Dodatni prepovedi »drugega sovraštva« in »spodbujanja k drugi neenakopravnosti« sta bili uvedeni s spremembo zakonika 1. 11. 2008. Ta sprememba širi možnosti za pregon različnih vrst sovražnega govora, denimo na področje spodbujanja k neenakopravnosti zaradi telesnih ali duševnih pomankljivosti ali spolne usmerjenosti (Varuh človekovih pravic 2009: 26).

Ob opredeljevanju koncepta sovražnega govora v prvem poglavju smo omenili, da nekateri pod izrazom sovražni govor razumejo tudi različne oblike nespodobnega in žaljivega govora. Tudi odkrito žaljivega govora v pravnem smislu ne moremo šteti pod okrilje sovražnega govora, lahko pa se uvršča med druga kazniva dejanja. Teršek (2007, 598) opozarja, da moramo osebni interes posameznikov, da se obvarujejo pred žaljenjem, ločevati od namena sankcioniranja sovražnega govora, ki je zagotavljanje javnega reda in miru ter varstva ogroženih skupin ljudi. Žalitve namreč spadajo na področje kaznivih dejanj zoper čast in dobro ime. V slovenskem kazenskem zakoniku so tako sankcije za razzalitve in žaljive obdolžitve določene v 158. in 160. členu.

V Sloveniji se sicer pogosto dogaja, da se postopki, kjer sicer lahko govorimo o sovražnem govoru, končajo že na predkazenski stopnji. Kot primer Vesna Leskošek

(2005, 89) navaja napade na Afričane v Ljubljani, ko je sovražni govor spremljalo tudi fizično nasilje. Avtorica omenja tudi, da je v letih od 1990 do 2005 v Sloveniji prihajalo do sovražnega govora, usmerjenega tako proti Romom, ljudem iz nekdanjih jugoslovanskih republik in istospolno usmerjenim kot tudi proti samskim ženskam in materam samohranilkam, invalidom, muslimanom in Judom.

Tudi Teršek (2007, 591) opozarja na pomanjkanje sodne prakse na področju sovražnega govora v Sloveniji. Po njegovem mnenju (2007, 597–598) pa definicija sovražnega govora ne sme biti preširoka, ker bi to vodilo v socialni boj za priznanje posebnih pravic na podlagi ogroženosti in v povečevanje državne prisile. Sviri tudi pred preširokim razlaganjem triinšestdesetega člena ustave. To argumentira s stališčem, da vsako izražanje predsodkov še ni sovražni govor in da tudi vsakega sovražnega govora še ne moremo opredeliti kot kaznivo dejanje. Da sovražni govor prečka ta prag, mora po njegovem mnenju priti do neposrednega pozivanja k nasilju ali protipravnosti, govor mora biti usmerjen na določeno skupino ljudi, izjave pa morajo predstavljati resno in neposredno grožnjo za izbruh nasilja.

Završnik (2006, 69–71) je tako kot Teršek naklonjen ozkemu področju inkriminacije sovražnega govora, in sicer samo v primeru neposrednega pozivanja k nasilju. Za zgled postavlja pravno ureditev v Združenih državah Amerike. Meni tudi, da sovražni govor v zadnjem času ne doživlja takšnega porasta, da bi se pojavila potreba po kazenskoprnem zaostrovanju, pravi, da se le povečuje netolerantnost do predsodkov in diskriminacije. Posledično sviri pred povečevanjem nasilja in kazenskoprnerepresije s strani države in predlaga alternativne načine boja s sovražnim govorom, kot so na primer aktivnosti varuha človekovih pravic ter odzivi civilne družbe, predstavnikov manjšin, častnih razsodišč in organov mednarodnih organizacij.

Nekateri tovrstnim liberalnim pogledom nasprotujejo in zagovarjajo strožjo politiko pri inkriminiranju sovražnega govora. Tako se Vežjak (2006, 49) sprašuje: »je res potrebno stavkom zgolj dodati "pozivam vas" ali prirediti podoben apel drugim, ki našo govorico čudežno naredi za sovražno in s tem kaznivo?« Vežjak s tem izraža nasprotovanje Terškovega stališču, češ da izjave o sekanju udov in genitalij pedofilom, do katerih je

prišlo v pogovorni oddaji na eni od slovenskih televizij, spadajo v področje svobode govora in jih ne bi smeli kaznovati, ampak bi jih nasprotno morali ob poskusih prepovedi vzeti v bran. Terška obtožuje, da minimizira pomen sovražnega govora v imenu svobode govora, in opozarja, da bi v skladu z njegovimi pogledi lahko razpravljali o fizičnem pokolu katerekoli skupine ljudi (Vežjak 2006, 47–50).

Tudi na tem primeru lahko vidimo, da se tako kot v tujini tudi v slovenskem prostoru meja med svobodnim ter neprimernim in sovražnim govorom še išče, velik problem pa predstavlja pomanjkljiva sodna praksa. Redna sodišča v Sloveniji naj bi imela težave že z reševanjem lažjih ustavnopravnih vprašanj na področju svobode izražanja (Teršek 2007, 596). Vprašanja, povezana s sovražnim govorom, pa spadajo med zahtevnejša na tem področju.

Varuh človekovih pravic v svojem poročilu za leto 2008 navaja, da je pojem sovražnega govora v Sloveniji premalo znan. Ljudje ga kot takega sploh ne prepoznajo in zato tudi ne ukrepajo, kot jim omogoča zakonodaja (Varuh človekovih pravic 2009, 15). Ker se sovražni govor šteje za kršitev javnega reda, ga lahko kazensko preganja le tožilstvo. Pravni red namreč temelji na fikciji, da v teh primerih sploh ni (neposredno) prizadetega. To stališče teorije in sodne prakse je v letu 2008 dokončno potrdilo tudi ustavno sodišče (Varuh človekovih pravic 2009, 26). Zato varuh opozarja, da imajo pri pregonu ključno vlogo državni organi, ki pa naj bi v preteklih letih pogosto neresno obravnavali pritožbe v primerih kaznivih dejanj, storjenih iz sovraštva. Po mnenju varuha bi tožilstvo z dobro pripravljenimi obtožbami lahko veliko prispevalo k odkrivanju in kaznovanju sovražnega govora in s tem tudi k večjemu ozaveščanju javnosti (Varuh človekovih pravic 2009, 15).

Tudi aktualni podatki, s katerimi razpolagajo na Spletnem očesu, slovenski spletni prijavnici, o kateri bomo več spregovorili v nadaljevanju, dobro ilustrirajo trenutne razmere na področju pregona sovražnega govora v Sloveniji. V elektronski korespondenci, ki smo jo 27. avgusta 2009 opravili z vodjem projekta, Vasjo Vehovarjem, smo izvedeli, da so v obdobju od marca do septembra 2009 na centru prejeli 160 prijav sovražnega govora na osnovi 297. člena kazenskega zakonika. Policiji

so posredovali 16 prijav, kar priča, da imajo državljani dokaj široko razumevanje tega, kaj je sovražni govor. Policija je naprej na tožilstvo poslala 12 prijav, kar kaže, da se delo pregledovalcev na Spletnem očesu ujema s policijo, ki pa je kljub vsemu nekoliko bolj stroga. Tožilstvo je na koncu vseh 12 primerov zavrglo. Policija je zato že zaprosila vrhovno tožilstvo za dodatna pojasnila in razlago 297. člena kazenskega zakonika.

4 SOVRAŽNI GOVOR NA INTERNETU

V dosedanjem poteku diplomske naloge smo se lahko prepričali, da je iskanje kompromisa med pravico do svobodnega izražanja in željami po vzpostavljanju demokratične družbe, kjer sta sovražni govor in diskriminacija nesprejemljiva, težaven in dolgotrajen proces, ki poteka v večini sodobnih družb. Ponekod se tehtnica nagiba k večji svobodi govora in posledično manjši zaščiti pravic marginalnih skupin, drugod pa je ravno obratno.

Vprašanje sovražnega govora je bilo torej kompleksno že od nekdaj, z velikim porastom uporabe interneta in svetovnega spleta pa se je bilo treba s to problematiko soočiti tudi na tem področju. V nadaljevanju si bomo zato pogledali, katere lastnosti ločijo internetno komuniciranje od tradicionalnih oblik komunikacije in kakšen je njihov vpliv na izražanje nestrpnosti in širjenje sovražnih sporočil. Seznanili se bomo tudi z nekaj primeri sovražnega govora na slovenskih spletnih straneh. Pri spletnih medijih gre v tehničnem smislu za običajna spletna mesta, tako da so problemi, ki se pojavljajo ob vzpostavljanju nadzora nad internetom, zanimivi tudi za nas. Zato si bomo pogledali, kakšne izkušnje imajo z regulacijo internetnih vsebin v tujini, posebno pozornost pa bomo namenili tudi različnim akterjem, ki se v Sloveniji spopadajo s sovražnim govorom na internetu.

4.1 INTERNET – NOVO OKOLJE RASIZMA IN SOVRAŽNEGA GOVORA

Pomemben vidik pri razumevanju sovražnega govora na internetu⁵ in njegovem dominantnem delu, svetovnem spletu⁶, je vpliv elektronsko podprtega oziroma posredovanega komuniciranja. Za internet značilno posredovano komuniciranje ima

⁵ Oblak in Petrič (2005, 13) internet definirata kot »specifičen, mednarodno uveljavljen termin za opis računalniško podprtega komunikacijskega omrežja, ki ga sestavlja neskončna veriga povezanih računalnikov (ti pa med seboj izmenjujejo informacije in podatke).«

⁶ Svetovni splet je »medijski posrednik med družbenimi akterji, ki se prek svojih spletnih mest predstavljajo navzven (podjetja in javni zavodi, državni organi, nevladne organizacije in društva, umetniki, glasbeniki in "navadni" posamezniki itd.), in tistimi, ki nanj bolj ali manj naključno in bolj ali manj pogosto stopajo kot njegovi uporabniki« (Oblak in Petrič 2005, 13).

namreč velik vpliv na način izražanja naših čustev (Ule 2005, 400–406). Raziskave kažejo, da odsotnost neverbalnih znakov v posredovanem komuniciranju omejuje čustveno toplino in prijaznost interakcije, izpostavlja pa vsebino interakcije in v aktivnost usmerjeno komuniciranje (Anderson v Ule 2005, 401). Pogosto naj bi ljudje v posredovanem komuniciranju izražali »potlačeno in posurovelo realnost samih sebe, ki si je sicer v realnem svetu ne bi upali predstaviti« (Ule 2005, 408).

Ena glavnih sprememb pri sporazumevanju na internetu je pogosta komunikacija med anonimnimi sogovorniki (Ule 2005, 400). Po Spearsu (v Bargh 2002, 4) se glavni vpliv internetne anonimnosti ne kaže v izgubi notranjega nadzora posameznikov nad vedenjskimi impulzi. Anonimnost naj bi posameznike predvsem »depersonalizirala«, posledično pa naj bi veliko večji vpliv na njihovo obnašanje dobila skupinska identiteta. Tudi zato so v različnih spletnih okoljih kot vodilo pri obnašanju zelo pomembne skupinske norme. McKenna in Bargh (v Bargh 2002, 4) opozarjata, da se pod plaščem anonimnosti ljudje manj bojijo negativnih posledic javnega izražanja sovražnega govora, sodelovanje v spletnih skupnostih, ki so namenjene izražanju tovrstnih idej, pa jih lahko pripelje celo do sprejetja skupinske identitete te skupnosti kot dela lastne identitete.

Internet je zelo učinkovito sredstvo za razširjenje sovražnega govora tudi z ekonomskega vidika. Na spletu lahko vsak z nizkimi stroški vsaj potencialno dosega milijonsko občinstvo. Zato ni presenetljivo, da so že zelo zgodaj v razvoju interneta na njem svoje mesto našli tudi predstavniki rasističnih organizacij. Število strani s sovražno vsebino hitro raste, pri tem je vsebina nekaterih odkrito diskriminatorna, nekatere pa so nekoliko zamaskirane, denimo strani z domnevno zgodovinskimi podatki (Nemes 2002, 199). Tudi Tsesis (2001, 2. pogl.) opozarja na to, da je internet postal neke vrste globalni forum za zagovornike nestrpnosti in neenakopravnosti.

Še več, internet ponuja nove oblike ne zgolj za širjenje nestrpnosti in negativno propagando, temveč tudi za organizacijo, pridobivanje novih privrženecv, izmenjavo gradiv in informacij, nabiranje sredstev in druge oblike komunikacije. Tako kot internet na eni strani predstavlja nov prostor za politično participacijo, aktivno državljanstvo in za razvoj demokracije nasploh, na drugi strani ponuja

prostor za širjenje tradicionalnih oblik socialne izključljivosti, nestrpnosti in diskriminacije (Samaluk 2006).

Eden najbolj znanih spletnih portalov, ki odkrito zagovarjajo večvrednost belcev, je stormfront.com. Njegov ustanovitelj si je internet izbral kot glavno orodje za popularizacijo omenjene ideologije. Da bi bil forum na spletni strani sprejemljiv za širšo javnost, so na njem neposredne žaljivke in grožnje prepovedane. Strategija se je avtorju obrestovala z množičnim članstvom in izoblikovano aktivno skupnostjo (Kim 2005). Pogosto se na spletu pojavljajo tudi strani, ki skušajo s šaljivim pristopom in spletnimi igrami širiti rasistično propagando med mladimi. Ena od teh strani se nahaja na spletnem mestu resist.com (Daniels 2008, 135–136).

Poleg teh odkrito nestrpnih portalov pa poznamo tudi spletne strani, ki nestrpno vsebino skušajo zakrinkati. Stran Inštituta za kritiko zgodovine, ihr.org, tako na prvi pogled izgleda kot spletna stran, ki je namenjena legitimnemu predstavljanju stališč o različnih vprašanjih. Šele globlje na strani lahko najdemo vsebine, ki denimo zanikajo obstoj holokavsta. Podoben primer je spletno mesto o Martinu Luthru Kingu, martinlutherking.org, ki sprva izgleda kot običajni portal z zgodovinskimi podatki o znanem borcu za človekove pravice, rasistične vsebine se tako kot v prejšnjem primeru skrivajo na podstraneh. Še posebej zaskrbljujoče je dejstvo, da stran po obiskanosti ne zaostaja za uradno stranjo Martina Luthra Kinga (Daniels 2008, 138–140).

Daniels (2008, 148) meni, da ti primeri spletnega rasizma po marsičem spominjajo na tradicionalni rasizem. Po njegovem mnenju je ameriška kultura prepojena z večstoletno izkušnjo rasne neenakopravnosti, zato bi bilo idealistično pričakovati, da mladi, ki so ob tej kulturi odrasli, priučene kulture ne bodo prenesli tudi na splet. Tudi druge družbe po svetu so polne zakoreninjenih predsodkov. Zato sovražnega govora na spletu ne smemo razumeti kot samostojnega pojava, ampak se moramo zavedati tudi konteksta s predsodki obremenjenega okolja. Tudi Majid Yar (2006, 101) meni da gre pri sovražnem govoru na spletu za podaljšek takšnega govora iz tradicionalnega okolja.

Bolj kot klasične spletne strani z zgolj enosmerno komunikacijo naj bi kiberekstremiste po mnenju I. Nemes (2002, 199) privlačili razpravljalni forumi. Na njih naj bi se povezovali s somišljeniki in potrjevali svoja stališča. Tako sovražni govor na spletu še

zdaleč ni omejen na domače strani in forume ekstremističnih organizacij. Na internetu je tako rekoč vseprisoten, pojavlja se na spletnih klepetalnicah, v okviru socialnih omrežij, na blogih, forumih in tudi v obliki komentarjev na novice v spletnih medijih, na kar se bomo osredotočili v nadaljevanju naloge.

Podobno kot na spletnih straneh ekstremističnih organizacij se tudi sicer na spletu kažeta dva obraza nestrpnosti. Nekateri svojo nestrpnost in sovražnost prikrivajo in izražajo na manj očitni način. Drugi pa so pri tem popolnoma sproščeni in njihovo izražanje skrajnih stališč včasih pripelje celo do napeljevanja k nasilnim dejanjem. Čeprav so vse oblike nestrpnosti problematične, se v skladu s cilji pričujoče diplomske naloge osredotočamo predvsem na neprikrite oblike sovražnega govora.

4.2 SOVRAŽNI GOVOR NA SLOVENSKEM SPLETU

Sovražni govor na spletu je v Sloveniji v zadnjih letih postal pereč problem, na kar kaže med drugim tudi množica s to temo povezanih raziskav. Različni avtorji so med drugim preučevali sovražni govor na zasebnih spletnih forumih, na forumih slovenskih političnih strank in tudi na straneh slovenskih spletnih medijev.

Kaja Jakopič (2005) med slovenskimi spletnimi stranmi, kjer je sovražni govor zelo razširjen, izpostavlja spletni portal nemejebat.com. Na to stran je ob napovedi boja proti sovražnemu govoru na spletu opozoril tudi varuh človekovih pravic. Že sam koncept spletne strani napeljuje k sovražnemu govoru, saj gre za stran z različnimi forumi, kjer uporabniki lahko povsem brez omejitev komentirajo teme, kot so homoseksualci, izbrisani, tujci in Judi. Zaradi takšne usmeritve na tem forumu prihaja do sovražnega govora v ožjem pomenu, kot denimo:

"Čefurje je treba na šajtergo naložit, pa jih u gnoj kipnat....FUJ ČEFURJI...Ka mi grejo na jetre, eni debili ej...." (nemejebat.com v Jakopič 2005)

Barbara Samaluk (2008, 48–53), sodelavka varuha človekovih pravic, je preučevala pojavljanje sovražnosti na spletnih forumih slovenskih političnih strank – Slovenske

demokratske stranke in Nove Slovenije. Avtorica ugotavlja, da se nestrpnost na forumu večinoma sicer izraža v prikriti obliki, prihaja pa tudi do odkritih pozivov k nasilju. Tudi Nova Slovenija se je odločila za zelo permissivni način nadzora, zato morda ni presenetljivo, da so se tudi na njenem forumu pojavili tako skrajni izlivi sovraštva, kot je naslednji:

»VSE PRASCE KATOLIBANSKE BI BILO TREBA POKLATI IN JIH OBGLAVITI!«
(Joy v Samaluk 2008, 53)

B. Samaluk (2008, 48) ob tem poudarja, da stranki z nenadzorovanim ponujanjem lastnega prostora na spletu omogočata in spodbujata širjenje nestrpnosti in sovražnosti.

Roman Kuhar (2003, 76–107) je analiziral primere sovražnega govora, ki so se na številnih forumih, tudi tistih na najbolj obiskanih slovenskih spletnih medijih, pojavili ob zmagi travestijskega tria Sestre na izboru slovenskega predstavnika za nastop na evrovizijski popevki leta 2002. Kuhar ugotavlja, da je bila večina komentarjev povezana z občutki sramu, travestiti na Evroviziji naj bi bili po mnenju komentatorjev dokaz naše (slovenske) nenormalnosti. Drugi komentatorji se niso skrivali za argumentom predstave Slovenije v svetu in so odkrito nastopili proti homoseksualcem izrecno zaradi njihove spolne usmerjenosti, tretji, ki jih na žalost prav tako ni bilo malo, pa so od besed prešli na grožnje s fizičnim nasiljem:

»Zmaga gor ali dol, če imajo Sestre res kaj jajc in "jajc", potem bo treba dat tiča na tvalo in sekat. Nič ne pomaga. Samo ne vem kako se bodo potem porivali(e) med sabo. Saj so pedri oz. pedrovke po novem.« (Mladina.si v Kuhar 2003, 99)

»Ena sama beseda : PEDRI !!! Sramota za Slovenijo! Peder iz Izraela je vsaj znal pet, tile trije pa niti POSLUHA NIMAJO. Predlagam vsem zavednim Slovencem, da vzamemo puške in pištole in gremo na strelske vaje pedre strelat.« (Vecer.com v Kuhar 2003, 99)

Vsaj v zadnjem primeru se sovražni govor zelo približa sicer strogo določenim omejitvam pregona sovražnega govora po kazenskem zakoniku. Zelo težko bi rekli, da avtor zgolj izraža svoje mnenje. Vsi zgornji primeri nam nazorno kažejo, do kakšnih ekstremov lahko pripelje relativno ali povsem nemoderirana diskusija na spletnih forumih. A še posebej problematično je, da se takšne oblike izražanja pojavljajo tudi na straneh nekaterih osrednjih slovenskih spletnih medijev, ki jih mesečno obiše tudi dvesto tisoč in več obiskovalcev, v primeru portala 24ur.com pa celo šeststo tisoč obiskovalcev (Merjenje obiskanosti spletnih strani 2009). Temu problemu bomo zato namenili več pozornosti v zadnjem delu diplomske naloge. Najprej pa si pogledjmo, kakšna vprašanja in tehnične težave se pojavljajo ob poizkusih omejevanja nelegalnih vsebin na internetu.

4.3 REGULACIJA SOVRAŽNEGA GOVORA NA INTERNETU

Internet v začetku svojega razvoja ni potreboval zakonskega omejevanja, ker je bilo število uporabnikov zelo majhno. Po razvoju in popularizaciji interneta in še posebej svetovnega spleta v devetdesetih letih prejšnjega stoletja pa se je število uporabnikov bliskovito povzpelo in s seboj prineslo tudi vprašanje nadzora nad novim okoljem.

Prvi predlogi različnih vlad o internetni regulaciji so naleteli na jezen odziv v javnosti. Pri nasprotovanju vladnemu nadzoru se izpostavlja množica argumentov (Weckert 2000, 105).

Po Weckertovem (2000, 107) mnenju se mnogi nasprotniki regulacije spletnih vsebin motijo, ko pravijo, da gre v tem primeru za neupravičeno širjenje državne moči. Opozarja, da so bili stari mediji od nekdaj v precejšnji meri zakonsko regulirani, zato smo v zadnjem času s prenosom družbenega dogajanja in vsebin na relativno nereguliran internet priča kvečjemu zmanjševanju moči vladnega nadzora. To je sicer lahko pozitivno, a nadzor nad internetnimi vsebinami je po njegovem mnenju kvečjemu vzdrževanje statusa quo, ne pa širjenje nadzora. Kovačič (2006, 199) po drugi strani opozarja, da sodobna tehnologija možnost nadzora povečuje že sama po sebi.

Nekateri nasprotujejo nadzoru nad internetom, ker naj bi bil ta zaradi izjemnih koristi, ki jih prinaša, pomembnejši od vseh dosedanjih oblik komunikacije. Zatirane skupine lahko na primer na internetu opozarjajo na svoj položaj, osamljeni na spletu lažje komunicirajo in informacije so bistveno lažje dostopne (Weckert 2000, 108). Kiberlibertarci zagovarjajo arhaičen, nereguliran internet zato, ker naj bi nadzor zadušil razvoj interneta in z njim povezane svoboščine (Nemes 2002, 199). A nasprotniki nadzora bi po Weckertovem (2000, 108) mnenju morali dokazati, da bi te svoboščine po vzpostavitvi internetne regulacije utrpeli škodo. Nasprotno pa on meni, da bi se nekatere od teh prednosti morda dokončno zaživele šele z določeno mero nadzora.

Ker je internet zelo kompleksen sistem, v primeru regulacije ni enostavno določiti, na koga točno naj bi se ta nanašala. Zaradi enostavnosti prenašanja podatkov z domačega na omrežja v tujini, je zelo težko vzpostaviti nadzor nad upravljalci spletnih vsebin. Pomanjkljivost nadzora nad uporabniki je, da vključuje tudi precejšen vdor v zasebnost. Po tej logiki je tako najbolje nadzor vršiti nad ponudniki internetnih storitev⁷. Nekateri sicer menijo, da je to nepravilno, vendar v praksi poznamo še precej drugih primerov, ko je nekdo lahko kazensko odgovoren za dejanja drugega (Weckert 2000, 109).

Poleg argumentov, ki nasprotujejo regulaciji interneta, obstajajo tudi takšni, ki opozarjajo na težavnost nadzora v tem novem prostoru. Omejitve, ki jih vzpostavijo posamezne države naj bi bile nesmiselne in celo škodljive za ekonomijo teh držav, ker naj bi ponudniki storitev svoje vsebine prenesli pod okrilje drugih zakonodaj. Poleg tega pa prihaja do neznosnih situacij v vseh primerih, ko nekdo na internetu objavi vsebine, ki so v njegovi državi popolnoma legalne, v drugi državi pa prepovedane. Zaradi tehnologije interneta naj bi bilo internet tako nemogoče regulirati (Weckert 2000, 105).

Ponudniki internetnih storitev lahko tudi sami posredujejo v primeru, da se njihovi uporabniki poslužujejo rasističnih in sovražnih oblik komunikacije. Tovrstna samoregulacija predstavlja pomemben aspekt regulacije sovražnega govora (Timofeeva

⁷ Ponudnik internetnih storitev (ISP) je podjetje, ki posameznikom omogoča dostop do interneta in povezanih storitev. Njegova osrednja dejavnost je podatkovni prenos na podatkovni prenos na telekomunikacijski infrastrukturi (Bogataj Jančič in drugi 2007, 260).

2003, 279). Samoregulacija je značilna za večino segmentov ponudnikov storitev informacijske družbe in je široko uveljavljena. Ponudniki na ta način sami sprejmejo zaveze glede načina in oblike ponudbe storitev, opredelitve dolžnih ravnanj ali omejitev ponudbe (Bogataj Jančič in drugi 2007, 38).

Samoregulacijska praksa se spodbuja v Nemčiji, legalna pa je tudi v Združenih državah Amerike. Tam namreč prvi amandma ustave prepoveduje le državno vmešavanje v svobodo govora, ponudniki internetnih storitev pa niso primorani objaviti vseh vsebin svojih uporabnikov. Nekateri ponudniki si tako pridržujejo pravico do omejevanja in prekinitve storitev v primeru, da uporabniki prenašajo ali objavljajo sporne vsebine. Omejena moč samoregulacije leži v tem, da si lahko posamezniki, ki jim internetni ponudnik zaradi širjenja sovražnosti ukine dostop, hitro najdejo novega ponudnika z bolj permisivno politiko (Timofeeva 2003, 279).

Kljub tovrstnim argumentom pa težnje po nadzoru interneta ostajajo, zato si oglejmo, kako se s specifičnimi lastnostmi interneta pri reguliranju nezaželenih vsebin spopadajo posamezne države. V našem primeru se bomo seveda omejili samo na vprašanje nadzora nad sovražnim govorom.

4.3.1 REGULACIJA PO SVETU

Ker so se članice Sveta Evrope zavzele za boj proti sovražnemu govoru tudi na področju svetovnega spleta, je leta 2001 Svet pripravil posebno Konvencijo o kibernetiski kriminaliteti. Takrat so jo podpisale tudi Združene države Amerike, vendar besedilo konvencije ni pokrivalo problema sovražnega govora (Jakopič 2005). Leta 2006 pa je stopil v veljavo še Dodatni protokol h Konvenciji⁸, ki obravnava inkriminacijo rasističnih in ksenofobičnih dejanj, storjenih v računalniških sistemih. Protokol kot kazniva dejanja opredeljuje razširjanje rasističnih in ksenofobičnih materialov, groženj in žalitev v računalniških sistemih. Enako velja za izkrivljanje pomena genocida in hudodelstev zoper človečnost. Hkrati pa je dodatni protokol internetne ponudnike

⁸ Dodatni protokol h Konvenciji o kibernetiski kriminaliteti, ki obravnava inkriminacijo rasističnih in ksenofobičnih dejanj, storjenih v računalniških sistemih, sprejet 28. januarja 2003.

odvezal odgovornosti za kaznive vsebine, če sicer na svojih internetnih straneh ne izražajo očitnega napeljevanja h kaznivemu dejanju (Jakopič 2005).

Omenili smo že, da različne države različno strogo preganjajo in tudi različno razumejo sovražni govor. Internet pa zaradi svoje posebne narave države sili k harmonizaciji pravnega reda na tem področju. Države, ki imajo aktivno antidiskriminacijsko zakonodajo, so se zaradi popularizacije spleta namreč znašle v težavah. Kot smo že poudarili, imajo ekstremisti v Združenih državah na podlagi prvega amandmaja k ustavi ter pravne prakse skoraj neomejeno pravico do razširjanja sovražnih vsebin, te pa so na svetovnem spletu, ki ne pozna meja med državami, na voljo tudi državljanom ostalih držav (Tsesis 2001, 4. pogl.). Tudi I. Nemes (2002, 202) opozarja na ta problem in poudarja, da parcialno reševanje tega vprašanja brez sodelovanja Združenih držav ne bo možno, čeprav gre v tem primeru za državo, ki si strožje regulacije na tem področju sploh ne želi. Na ameriških strežnikih se namreč zaradi liberalne zakonodaje nahaja velika večina spletnih strani, ki spodbujajo sovražni govor.

Morda najbolj zloglasni primer konflikta dveh sodnih praks in pravnih teorij na področju svetovnega spleta je tožba dveh antirasističnih skupin proti ameriškemu internetnemu podjetju Yahoo. Ta je na svojih strežnikih omogočal dražbo nacističnih predmetov, ki so v Franciji zakonsko prepovedani. Francosko sodišče je tožbi ugodilo in od ponudnika internetnih storitev, Yahooja, zahtevalo, da francoskim državljanom onemogoči dostop do dražbe. Ameriško sodišče pa je nato razsodilo, da bi bila uveljavitev zahteve francoskega sodišča v nasprotju s prvim amandmajem ameriške ustave (Nemes 2002, 202).

Nemčija je zaradi krvave zgodovine posebno občutljiva za vprašanje sovražnega govora. Tako je znan primer Fredericka Töbena, avstralskega državljana, ki je na svoji spletni strani zagovarjal teorijo, da med drugo svetovno vojno ni bilo pobitih na milijone Judov in da so ti zaradi lastnih koristi napihovali podatke. Med obiskom v Nemčiji je bil aretiran in obsojen na deset mesecev zapora. Pri tem mu nista pomagala ne njegovo avstralsko državljanstvo kot tudi ne dejstvo, da se je prepovedana vsebina nahajala na avstralskem strežniku. Sodišče je podobno kot v francoskem primeru

razsodilo, da prepoved povelečevanja nacistične stranke velja tudi za vsebine, ki se nahajajo zunaj meja Nemčije, a se v Nemčiji do njih lahko dostopa (Akdeniz 2006, 4. pogl.).

Podoben je primer nemškega državljana Ernesta Zündla, živečega v Kanadi, ki je na svoji spletni strani, Zündelsite, prav tako objavljaj vsebine, ki zanikajo holokavst nad Judi. Server, ki je gostil spletno stran, se je nahajal v Združenih državah. Kanadski tribunal za človekove pravice je prejel pritožbo in jo zaradi težavnosti primera preučeval šest let. Na koncu je razsodil, da se tovrstne vsebine ne bi smele pojavljati na nobenem mediju ter da gre za nedovoljeno obliko diskriminacije po Kanadski listini o človekovih pravicah. Proglašen je bil za grožnjo državni varnosti in deportiran v Nemčijo, kjer se je ponovno znašel pred sodiščem (Akdeniz 2006, 4. pogl.).

4.3.2 REGULACIJA V SLOVENIJI

Med podpisnicami Konvencije o kibernetiski kriminaliteti in dodatnega protokola h konvenciji je tudi Slovenija. Podpis pomeni zavezo za pripravo ustrezne zakonodaje na tem področju. S problemom sovražnega govora na spletu se v Sloveniji na različnih ravneh med drugim spopadajo varuh človekovih pravic, prijavna točka Spletno oko in informacijski center Safe.si.

Glede na prijave sovražnega govora, ki jih klicni center Spletno oko posreduje slovenski policiji, lahko sklepamo, da je ta na internetu prisoten v vseh oblikah, najbolj na običajnih spletnih straneh, sledijo pa forumi, elektronska pošta, novičarske skupine, klepetalnice in drugo (Vehovar in Pestotnik 2009, 15).

Nekateri poizkusi omejevanja sovražnega govora so se v Sloveniji končali neuspešno zaradi tehnično enostavnega prenosa spornih spletnih vsebin na strežnike izven območij, kjer so te vsebine prepovedane. K. Jakopič (2005) pri tem omenja primer slovenske divizije neonacistične skupine Blood and Honour, ki je znana po relativizaciji pomena holokavsta, nastrojenosti proti Judom in povelečevanju bele rase. Tudi na strani slovenskega oddelka se je nahajala antisemitska in rasistična vsebina. Stran je bila

nameščena na strežniku slovenskega internetnega ponudnika Siol. Ta je ob prejemu prijave upraviteljem onemogočil uporabo storitev, stran pa se je preselila na strežnik v tujini z manjšo občutljivostjo za sovražne vsebine. Po tem dejanju nadzor nad vsebino tako ni bil več predmet slovenske zakonodaje.

Veliko sovražnega govora se je v povezavi z Romi pojavljalo tudi na forumu spletne strani lendava.net. Na podlagi sporočila, ki je neposredno pozivalo k pobojem Romov in na druge načine širilo nestrpnost, je bila podana kazenska ovadba zaradi zbujanja sovraštva na internetu. Na podlagi takratnega 300. člena o zbujanju sovraštva je prišlo do prve pravnomočne obsodbe na tem področju (Samaluk 2008, 88).

Po zgledu iz tujine lahko tudi v Sloveniji uporabniki v zadnjih letih sami anonimno prijavijo primere domnevne otroške pornografije in sovražnega govora. V okviru mednarodne organizacije spletnih prijavnih točk INHOPE namreč od leta 2007 deluje slovenska spletna prijavna točka Spletno oko. Sofinancirata jo Evropska komisija in slovensko Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo (Vehovar in Pestotnik 2009, 4). Spletno oko aktivno sodeluje z nacionalno točko osveščanja Safe.si, ki skrbi za promocijo varne rabe interneta (Vehovar in Pestotnik 2009, 18).

Prijave otroške pornografije in sovražnega govora posebej za to usposobljeni pregledovalci pregledajo in jih v primeru ugotovljenih nezakonitih vsebin posredujejo policiji, v primeru, da se sporna vsebina nahaja na strežniku izven Slovenije, pa tudi INHOPE prijavnih točk v državi, kjer je ta locirana (Vehovar in Pestotnik 2009, 8). V prvih dveh letih delovanja od marca leta 2007 so prejeli 443 prijav domnevno sovražnega govora, od tega jih je bilo na policijo posredovanih 50 (Vehovar in Pestotnik 2009, 4). Večina domnevno nezakonitih vsebin se je nahajala na ameriških strežnikih, le 16 odstotkov pa na slovenskih. Več kot dve tretjini prijav vsebin, ki so se nahajale na slovenskih strežnikih, se je nanašalo na sovražni govor (Vehovar in Pestotnik 2009, 16).

Tožilstvo in policija ovadbe, ki so podane na podlagi spodbujanja sovraštva na internetu, pogosto zavržeta. Tako se je zgodilo tudi s prijavo, ki jo je zoper neznanega imetnika spletnega strežnika na podlagi IP-številke podala prijavna točka Spletno oko.

Uporabniki so med komentiranjem članka Igorja Krmelja z naslovom *Policisti pri Strojanovih* menili, da bi bilo treba za takšne, kot so Strojanovi zgraditi Goli otok, jih v primeru, da nimajo državljanstva deportirati v Indijo ali Afganistan, jih zbrisati iz obličja zemlje ali celo povečati okostja v jamah, kjer so bili najdeni umrli iz druge svetovne vojne. Policija in tožilstvo sta soglašala, da gre pri tem govoru za izražanje svobodnih mnenj posameznika, tožilec pa je dodal, da kazenski zakonik ne inkriminira faze golega naklepa do izvršitve kaznivih dejanj in da nevzpodbujajoča in v preteklost zazrta razmišljanja ne pomenijo začetka izvrševanja kazenskega dejanja (Spletno oko proti neznanemu imetniku spletnega strežnika z ip številko 219-93-228-67 2008).

5 SPLETNI MEDIJI IN SOVRAŽNI GOVOR

V prejšnjem poglavju smo se lahko prepričali, da internet predstavlja ugodno okolje za nastanek in distribucijo sovražnega govora, obenem pa izjemno težavno okolje za njegovo nadzorovanje. Zato smo si pogledali tudi različne načine, s katerimi se ta nadzor kljub težavam skuša vzpostaviti, in različne akterje, ki pri tem sodelujejo.

V petem poglavju diplomske naloge se bomo osredotočili na specifičen tip spletnih predstavitev – spletne medije in pri tem še posebej na njihovo politiko do komentarjev uporabnikov. V skladu s tem si bomo najprej pogledali njihovo pravno odgovornost. Nato bomo predstavili delo moderatorjev, ki v praksi izvajajo politiko spletnih uredništev na področju komentarjev uporabnikov. Seznanili se bomo z nekaterimi zanimivimi izkušnjami tujih in slovenskih spletnih medijev z uporabniško generiranimi vsebinami. V naslednjem poglavju pa sledi še empirični del našega preučevanja – analiza intervjujev z uredniki slovenskih spletnih medijev.

5.1 SPLETNI MEDIJI

5.1.1 SPLETNI MEDIJI IN NJIHOV INTERAKTIVNI POTENCIAL

Tradicionalni množični mediji, kot so tisk, radio in televizija, so se hkrati z razvojem svetovnega spleta in novimi možnostmi predstavitve multimedijskih vsebin ob koncu prejšnjega stoletja pojavili tudi na internetu. Tu so uveljavljeni mediji našli nove možnosti za distribucijo svojih tradicionalnih vsebin. Pojavili pa so se tudi novi, avtohtoni mediji, ki so na internetu nastali in so tudi distribuirani izključno v tem okolju (Škerlep 1998, 45–46).

Tudi danes spletne medije lahko delimo v dve skupini: v prvo uvrščamo klasične medije, ki jim spletna različica predstavlja le del produkcije, v drugo pa idealno-tipske spletne medije, ki vsebine pripravljajo le za splet (Trošt 2003). Prednost tradicionalnih medijev pred idealno-tipskimi spletnimi mediji je v tem, da imajo že razvite

organizacijske enote za produkcijo vsebin in morajo svoje vsebine le transformirati v digitalno formo in jih prilagoditi možnostim spletnega publiciranja (Škerlep 1998, 47). Pri preučevanju družbene vloge, učinkov in komunikacijskega značaja spletnih medijev Oblak in Petrič (2005, 17) ločita dve funkciji. Kot spletni mediji posredujejo vsebine, informacije in storitve uporabnikom spleta, kot mediji na spletu pa se navzven predstavljajo kot institucije oziroma medijske organizacije in na ta način soustvarjajo spletni prostor.⁹ Po mnenju Škerlepa (1998, 46) tradicionalni mediji splet izkoriščajo na več načinov – za promocijo tradicionalnih dejavnosti, za distribucijo vsebin, ki jih že proizvajajo v tradicionalnem medijskem formatu, in za razširitev in nadgradnjo vsebine tradicionalnega formata.

Oblak in Petrič (2005, 17) pravita, da lahko spletni mediji v vseh zgoraj naštetih primerih v svoje delovanje vključijo tudi potencialne bralce. Ti lahko ostanejo zgolj pasivni potrošniki vsebin ali pa z aktivnim odzivanjem tvorno sooblikujejo javni informacijski prostor na spletu.

Kljub temu da so tudi že nekateri tradicionalni mediji bralcem dopuščali vpliv na objavljane vsebine, pa naj bi bila ena glavnih lastnosti, ki ločuje internet od starih medijev, interaktivnost. Še zlasti je preučevanje interaktivnosti pomembno pri spletnem novinarstvu. Bralci oziroma uporabniki¹⁰ dobivajo z razvojem spletnih medijev možnost soustvarjanja novic. Z avtorji vsebin lahko komunicirajo preko elektronske pošte, na spletnih forumih, s komentarji pod novicami ali kar preko spletnih klepetalnic. Kombinacija vseh teh možnosti in sama hitrost komunikacije pomembno nadgrajuje prejšnje oblike interaktivnosti, kot so bila denimo pisma bralcev v tiskanih medijih. Splet naj bi zaradi interaktivnih možnosti imel potencial preoblikovanja novinarske kulture (Deuze 1999, 377–378).

⁹ V pričujoči diplomski nalogi se poslužujemo tako izraza »mediji na spletu« kot tudi »spletni mediji« in pri tem med njima ne ločujemo.

¹⁰ Oblak in Petrič (2005, 92) opozarjata, da je izraz »uporabnik interneta« danes vprašljiv, ker so uporabniki v nasprotju z začetki interneta v mnogih pogledih pri njegovi uporabi dokaj pasivni.

Dahlgreen (1996, 65) ob preučevanju interaktivnosti poudarja, da sta na internetu pošiljanje in prejemanje (vsebin) vsaj v tehničnem smislu enakovredni funkciji. Izenačevanje razlik med pošiljatelji in prejemniki je eden izmed glavnih argumentov pri zagovarjanju demokratičnih potencialov interneta. Kljub temu pa moramo po njegovem mnenju upoštevati, da so tehnične možnosti eno, družbena realnost pa drugo. Connel (v Dahlgreen 1996, 65) v skladu s tem zavrača popularno tezo, da bo kiberprostor kmalu vsem omogočil, da postanejo novinarji. Oblak in Petrič (2005, 90) pa opazata nizko stopnjo izkoriščanja interaktivnih potencialov na spletu. Opozarjata tudi na to, da v kolikor se povezanost avtorjev medijskih vsebin z občinstvi ne intenzivira preko spletnih interaktivnih možnosti, potencialna emancipatorna moč uporabnikov ostaja neuresničena, spletne različice dnevnikov pa ostajajo precej podobne klasičnim izdajam.

Spletni novinarji po svetu in na slovenskem delu spleta naj bi zanemarjali interaktivne možnosti, ki jih ta ponuja. Skušali naj bi obdržati tradicionalno središčno vlogo v novinarskem diskurzu (Singer v Vobič 2008). Glavni razlogi za tovrstno ravnanje naj bi bili v očeh lastnikov, urednikov in novinarjev spletnih medijev pomanjkanje sodelavcev in ustrezne opreme, obenem pa tudi dvom v verodostojnost spleta kot informacijskega orodja (Gunter v Vobič 2008). Spletni mediji naj bi zaradi poudarjanja tržne logike novinarstva celo prišli do situacije, ki je v popolnem nasprotju z demokratičnimi ideali – Bantz in drugi (v Vobič 2008) so pri opisovanju tega stanja uporabili slikovito metaforo, da naj bi bilo spletno novinarstvo industrija, spletna uredništva tovarne, spletni novinarji pa delavci za tekočim trakom.

Vobič (2008) ugotavlja, da gre pri komunikaciji med slovenskimi spletnimi novinarji in občinstvi za obojestranski monolog – novinarjev v prispevkih in članov občinstva v komentarjih. Uredniki spletnih medijev kot glavne razloge za takšno stanje navajajo delovno preobremenjenost novinarjev, neenakopraven odnos med novinarjem in občinstvom zaradi anonimnosti slednjega, neobvladljivo število komentarjev in nizke kvalitete vsebine v teh komentarjih. Urednica najbolj obiskanega slovenskega spletnega medija, 24ur.com, Barbara Repovž (v Vobič 2008) tako pravi, da člani občinstva »večinoma pljuvajo, se med seboj kregajo in v razpravo ne glede na vsebino zgornjega novinarskega prispevka vpletejo Janšo in Pahorja ter povojne poboje.«

Vidimo lahko torej, da nove možnosti za izražanje mnenj, ki jih omogočajo novi, spletni mediji, pogosto namesto v smeri enakopravnejše komunikacije vodijo v smeri anonimnega izražanja negativnih čustev in tako predstavljajo odlično okolje za nastanek sovražnega govora. Že v prejšnjem poglavju smo videli, da ga tudi na slovenskih spletnih medijih ni težko najti. V nadaljevanju si bomo zato ogledali, kakšna je pravna odgovornost spletnih medijev v primeru sovražnega govora, ki se znajde na njihovi strani.

5.1.2 PРАВNA ODGOVORNOST SPLETNIH MEDIJEV

Kdaj lahko posamezne spletna mesta in njihove vsebine sploh štejejo za del medijev? Po Škerlepu (1998, 48) medije na spletu od ostalih strani loči periodična menjava komunikacijskih vsebin na istem spletnem naslovu. Bistvenega pomena so torej dinamične vsebine na spletnem mestu.

Medije na spletu določa tudi Zakon o medijih (2006). Ta v drugem členu med medije poleg tradicionalnih medijev uvršča vse elektronske publikacije uredniško oblikovanih programskih vsebin s prenosom zapisa, glasu, zvoka ali slike, na način, ki je dostopen javnosti. Na ta način tudi za spletne medije velja prepoved spodbujanja k narodni, rasni, verski, spolni ali drugi neenakopravnosti, ki je določena v osmem členu omenjenega zakona. Varuh človekovih pravic (2008, 27) ob tem opozarja na odsotnost sankcij za kršitev osmega člena, ki so določene le v primeru, da do kršitev pride v oglasih. Na ta način je onemogočen inšpekcijski nadzor in s tem preventivni učinek na pojavljanje sovražnih vsebin.

Bogataj Jančič in drugi (2007, 249) poudarjajo, da spletnih forumov praviloma ne moremo šteti za medije, ker pri njih v večini primerov ne gre za uredniško oblikovano vsebino. Vendar je treba na spletni strani, kjer se forum nahaja, jasno zapisati pravila foruma. Tudi spletnim medijem forumi pogosto predstavljajo dopolnilo k uredniško oblikovani vsebini. V tem primeru jih je zaradi razbremenitve uredniške odgovornosti smiselno z opozorilom jasno razmejiti od uredniško oblikovane vsebine. Po mnenju varuha človekovih pravic (2008, 29) pa osmi člen zakona o medijih lahko velja za

komentarje bralcev ob programskih vsebinah v spletnih medijih. Ker so ti del periodično objavljanih in programskih vsebin, jih je po mnenju varuha tako kot ostale vsebine treba šteti kot del medijev v smislu Zakona o medijih.

Z omogočanjem komentarjev na spletnih forumih in pod spletnimi novicami se spletni mediji znajdejo tudi v vlogi ponudnikov storitev gostiteljstva. Bistvo gostiteljstva je v najemni pogodbi med ponudnikom in prejemnikom, pri tem pa je prejemniku storitve omogočeno samostojno upravljanje določenih delov informacijske strukture gostitelja. Po Zakonu o elektronskem poslovanju na trgu so ponudniki storitev gostiteljstva razbremenjeni odgovornosti za podatke uporabnikov, kadar se ne zavedajo protipravne dejavnosti ali jim niso znana dejstva, iz katerih ta protipravnost izhaja. Prav tako je njihova odgovornost izključena, če odstranijo ali onemogočijo dostop do teh podatkov takoj po tem, ko so obveščeni o protipravnosti. Gre za ukrepanje po načelu *notice and take down*. Pri tem se pojavlja vprašanje roka, v katerem je gostitelj dolžan sporno vsebino odstraniti. Neko nemško sodišče je v primeru žalitev na spletnem forumu omejilo ta rok na 24 ur po obvestilu (Bogataj Jančič in drugi 2007, 269–271).

Pravni strokovnjak Benjamin Lesjak (v Čepin Čander 2006) pravi, da v Sloveniji lastnik spletne strani nosi polno odgovornost za žaljive vsebine in sovražni govor, pri tem pa mu ne pomaga opozarjanje uporabnikov, naj se tovrstnega govora vzdržijo. Lastnik medija je lahko obtožen velike malomarnosti, v primeru, da vsebine kljub opozorilom ne izbriše, pa tudi naklepa. Po Lesjakovem mnenju je odkrivanje samega storilca kaznivega dejanja težavno. Računalnika, s katerega je bilo neprimerno sporočilo poslano, ni težko odkriti, težavno pa je nekomu dokazati, da ga je poslal prav on.

Ob preučevanju pogodbenih razmerij gostiteljstva se pojavlja tudi vprašanje, kolikšna je oblast gostitelja nad lastnim strežnikom in ali lahko poljubno ukrepa zoper njegove uporabnike, tudi v primeru, ko še ne moremo govoriti o protipravnostih. Še posebej je to vprašanje aktualno v primerih, ko je predmet najemne pogodbe virtualna struktura, denimo spletni forum (Bogataj Jančič in drugi 2007, 273).

Analiza primerjalne sodne prakse izkazuje zelo zanimiv položaj gostitelja, ki je razpet med obveznostjo zagotavljanja splošne dostopnosti javnosti, ki ima temelje v ustavni pravici svobode

izražanja, na eni strani, in obveznostjo preprečevanja očitnih kršitev pravic tretjih, ki temeljijo na različnih ustavnih pravicah prizadetih, na drugi strani. V luči navedenega je njegov položaj vse prej kot preprost, saj zahteva in predpostavlja določena precej poglobljena pravna znanja in se tudi sprti spreminja. Sodna praksa ga namreč vseskozi zapolnjuje z vedno novo vsebino (Bogataj Jančič in drugi 2007, 274).

Spletni forum je svobodno dostopen javnosti, zato mora vsaka omejitev dostopa temeljiti na objektivnih in sorazmernih razlogih. Omejevanje dostopa je zato upravičeno le v primeru kaznivih dejanj ali drugih očitnih protipravnosti (Bogataj Jančič in drugi 2007, 274).

5.2 MODERIRANJE UPORABNIŠKO GENERIRANIH VSEBIN

V nadaljevanju bomo naše zanimanje omejili na področje nadzora in moderiranja uporabniških prispevkov na spletnih razpravljalnih forumih in v obliki komentarjev pod članki. V skladu s tem si najprej oglejmo, kakšne so značilnosti teh dveh oblik spletnega komuniciranja.

Hromadžić (2004, 100) spletne forume definira kot »mesta odprte diskusije, dinamične izmenjave potencialno zanimivih mnenj, stališč, idej in praks«. Tanja Oblak (2003, 117–118) pa opozarja na načela interaktivnosti, decentraliziranosti in nehierarhičnosti strukture forumov, ki so pripomogla k idealističnemu razumevanju računalniške tehnologije kot medija, ki presega dotedanje oblike množične komunikacije. Hermida in Thurman (2007, 7) forume v sklopu medijev na spletu označujeta kot območja, kjer uporabniki lahko govorijo o temah, ki so jih izpostavili drugi uporabniki. Obenem ugotavljata, da gre za eno najstarejših oblik uporabniških vsebin na spletnih medijih. Možnost komentarjev pod novicami na drugi strani omogoča bralcem spletnih novic, da izrazijo svoje mnenje o posameznih zgodbah. Komentarji se ponavadi oddajo z uporabo obrazca na dnu članka. Včasih se od bralcev pri tem predhodno zahteva uporabniška registracija (Hermida in Thurman 2007, 8). Pri komentarjih pod novicami gre za podobno obliko komunikacije kot pri forumih, le teme (oziroma novice) so vnaprej določene, ne pa predložene s strani uporabnikov.

Vsak ponudnik spletnega foruma teži k temu, da bi se na njegovem spletnem mestu razvila prava spletna skupnost. Pri spletni skupnosti gre za »skupino ljudi, ki se organizira na spletu z določenim namenom in je vodena z normami ter pravili« (Preece v Preece in Maloney – Krichmar v Petrič in Petrovčič 2008, 50). Norme in pravila imajo v opredelitvi skupnosti pomembno vlogo. Številne slabe izkušnje so uporabnike in upravljalce namreč pripeljale do ugotovitve, da spletna skupnost lahko deluje le z omejevanjem individualnega delovanja nekaterih posameznikov (Petrič in Petrovčič 2008, 50). Pravila se v skupnostih udejanjajo prek sankcioniranja deviantnega vedenja s strani ostalih članov ali moderatorjev (Preece in Maloney - Krichmar v Petrič in Petrovčič 2008, 51).

Moderator je tisti, ki se neposredno sooča s sovražnim govorom in drugimi nelegalnimi oblikami komunikacije. Njegovo delo je sestavljeno iz več nalog.

Moderator skrbi za vsebino sporočil in tem ter vedenje uporabnikov v spletni skupnosti. Običajno ima možnost premikanja, preimenovanja, brisanja in zaklepanja tematskih niti (angl. thread), ki jih »moderira«, ter možnost spreminjanja sporočil (angl. post), če sporočilo ni napisano v skladu s pravili, ki veljajo v spletni skupnosti. V primeru hujših kršitev lahko moderator poskrbi tudi za tehnično izključitev člana iz skupnosti (angl. ban). Spletne skupnosti imajo v odvisnosti od svoje velikosti in vsebinskega profila lahko enega ali več moderatorjev (Petrič in Petrovčič 2008, 51).

Moderator skrbi za upoštevanje pravil, določenih s strani uredništva spletnih medijev. Zadolžen je tudi za sankcioniranje uporabnikov, ki se teh pravil ne držijo. Uredniška politika spletnih medijev se lahko spreminja glede na vrsto okoliščin delovanja in ciljev, ki jih uredništvo zasleduje. V nadaljevanju si bomo najprej pogledali, kakšne so izkušnje tujih medijskih hiš pri izvajanju različnih uredniških politik na področju komentarjev uporabnikov.

5.2.1 IZKUŠNJE SPLETNIH MEDIJEV PO SVETU

Na podlagi več intervjujev z izvršnimi uredniki vodilnih britanskih spletnih medijev Hermida in Thurman (2007, 17–18) ugotavljata, da si britanske medijske organizacije na spletu prizadevajo integrirati uporabniške prispevke v skladu s tradicionalnimi novinarskimi praksami. V to jih vodi skrb za ohranjanje ugleda in blagovne znamke

medijske hiše ter precejšnje pravno tveganje, ki ga prinaša odstotnost moderiranja. Celo pravni strokovnjaki omenjenih medijev se zaradi t. i. »sivih con« občasno znajdejo v zagati pri definiranju kazenske odgovornosti v primeru neprimernih vsebin. Zato morajo tudi uporabniški prispevki ustrezati identiteti in vrednotam blagovne znamke.

Uporabniške vsebine in komentarji izzivajo ustaljene oblike novinarstva in vodijo v spremembe v odnosu med medijskimi hišami in občinstvom (Gillmor v Hermida in Thurman 2007, 24). A medijske hiše se zaradi prej omenjenih razlogov nagibajo k ohranjanju tradicionalne vloge regulatorja vsebin. S pomočjo precejanja in spajanja uporabniških vsebin naj bi jih naredili kvalitetne in sprejemljive za širše občinstvo (Hermida in Thurman 2007, 24–25).

Osrednja britanska medijska hiša BBC se pri upravljanju s komentarji poslužuje tehnik pred-moderiranja, post-moderiranja in reaktivnega moderiranja. Pri pred-moderiranju je vsako sporočilo pregledano, še preden se pojavi na strani, pri post-moderiranju se vsa sporočila preveri kasneje, pri reaktivnem moderiranju pa se sporočila preveri le v primeru posameznih pritožb uporabnikov. V primeru, da nekdo redno krši pravila, so njegovi komentarji vsakič pred-moderirani, v skrajnem primeru pa sledi ukinitve uporabniškega profila (BBC Message Boards 2009). Uredniki spletne verzije časnika *The Scotsman* se na ravni posameznega članka odločajo, ali bodo komentarji pred-moderirani ali post-moderirani. Vsi uporabniki morajo biti registrirani, pri člankih z vsebino, ob kateri običajno prihaja do konfliktov, pa so komentarji večinoma pred-moderirani (Hermida in Thurman 2007, 18).

Pri obdelavi uporabniških prispevkov si BBC na spletu pomaga tudi z informacijskim sistemom za obdelavo in objavljanje vsebin, ki jim omogoča, da objavijo desetkrat toliko vsebin, kot so jih nekoč (Douglas 2006). Vendar tovrstno moderiranje še vedno vključuje ekipo novinarjev in z vidika stroškov ni optimalno. Tudi sicer so stroški uredniškega pregledovanja prispevkov uporabnikov velika težava za medije, nekatere manjše novičarske portale so celo prisilili v opuščanje interaktivnih orodij (Hermida in Thurman 2007, 21).

V Združenih državah Amerike zakon ščiti lastnike spletnih forumov pred odgovornostjo za komentarje uporabnikov. A podobno kot mediji v Veliki Britaniji so tudi ameriški mediji zaskrbljeni zaradi potencialne izgube ugleda, ki ga prinašajo neprimerni komentarji (Holahan 2007). New York Times skuša s pred-moderiranjem vzpostaviti prostor izmenjave kvalitetnih mnenj. Komentar se objavi pod pogojem, da ni žaljiv in da se nanaša na obravnavano tematiko. The Wall Street Journal komentarje omogoča le ob določenih člankih, brezpredmetnim argumentom in profanostim pa se skuša izogniti tudi z obvezno registracijo. Spletni del časnika USA Today pa je zaradi prevelikega števila komentarjev prenehal s pred-moderiranjem vseh sporočil in prešel na reaktivno moderiranje. Urednik spletnega časnika Kinsey Wilson pri moderiranju računa na večjo vključenost uporabnikov. Po njegovem mnenju je uspeh pri tem odvisen od sposobnosti aplikacije inteligentnega filtriranja komentarjev (Holahan 2007).

Poleg do sedaj omenjenih moderacijskih tehnik poznamo še t. i. sistem distribuiranega moderiranja. Bistvo tega sistema je v vključevanju nekaterih uporabnikov v proces ocenjevanja kvalitete posameznih komentarjev. Pri velikem številu dnevniških komentarjev namreč stroški skokovito naraščajo, peščica moderatorjev pa le stežka pregleduje vsak komentar posebej (Lampe in Resnick 2004, 1). Primer spletnega medija, ki je razvil svoj sistem distribuiranega moderiranja, je Slashdot.com. Uporabniki lahko postanejo moderatorji z doseganjem visokega ugleda oziroma »karme« znotraj spletne skupnosti. Metamoderatorji pa pri tem nadzorujejo njihovo moderiranje in izločajo nepravične moderatorje (Lampe in Resnick 2004, 2).

Lampe in Resnick (2004, 8) pravita, da se je na tem primeru osnovna ideja distribuiranega moderiranja izkazala za uspešno, potrebno pa je nadaljnje iskanje kompromisa med hitrostjo in natančnostjo moderiranja ter omejevanje prevelikega vpliva posameznih moderatorjev. Gre pa v primeru Slashdot.com za spletno skupnost, namenjeno mladim, tehnično spretnim uporabnikom, ki so imeli čas, da se prilagodijo na nov dizajn strani. Vse to bi morali upoštevati ob morebitni vpeljavi podobnega sistema v okolja, kjer prevladuje drugačna struktura obiskovalcev.

5.2.2 IZKUŠNJE SLOVENSКИH SPLETNIH MEDIJEV

Med glavne razloge za uvedbo forumov v slovenskih spletnih medijih lahko štejemo pridobivanje novih, stalnih uporabnikov in dvigovanje števila obiskovalcev portalov (Kvas in Savič 2007). Tudi uredniki slovenskih spletnih medijev pa se v zadnjih letih soočajo z vse večjimi težavami zaradi žaljivih komentarjev in sovražnega govora. Ta problem se je razširil hkrati z večjim dosegom interneta v drugi polovici devetdesetih. Tudi zahteva po registraciji uporabnikov in s tem delna izguba anonimnosti ne ustavi vseh agresivnih komentatorjev. Zato si spletni mediji med drugim pomagajo s programi za izločanje obscenih besed, blokiranjem IP-števil in zaposlovanjem moderatorjev (Čepin Čander, 2006).

Kvas in Savič (2007) menita, da je forume spletnih medijev dandanes zaradi velikega števila obiskovalcev vedno težje upravljati, moderiranje pa pogosto vodi v očitke o cenzuri. Večina spletnih medijev se najprej odloča za mehkejši, reaktivni tip moderiranja, kar vodi v slab sloves in zlorabe. Temu sledijo hitre rešitve v obliki brisanja vsebin in zaprtja forumov. Pravno tveganje namreč medijem predstavlja večjo težavo od negodovanja posameznih obiskovalcev.

Zaradi peščice uporabnikov, ki so redno objavljali neprimerna sporočila, je svoj spletni forum že pred leti ukinila medijska hiša Dnevnik. Grozila jim je namreč tudi tožba. Iz podobnih razlogov je forum ukinil tudi Večer, oba pa še naprej dopuščata komentiranje pod članki. Tudi nadzor nad temi pa je stroškovno zelo zahteven. V uredništvu spletnega Dela se mora tako s temi komentarji ukvarjati praktično celotna ekipa. Na forumih internetnega ponudnika Siol se z žaljivimi in neprimernimi vsebinami ukvarjajo posamezni moderatorji, višji moderator in urednik. Vseeno pa niso popolnoma imuni na grožnje s tožbami (Čepin Čander, 2006).

Iz povedanega lahko sklepamo, da tudi slovenski spletni mediji delijo zaskrbljenost tujih medijev glede ohranjanja ugleda svojih blagovnih znamk, še posebej pa glede pravnih tveganj na področju uporabniško generiranih vsebin. Velik problem tudi v Sloveniji predstavlja kompleksna in premalo dorečena zakonodaja. Hipoteza, ki smo jo postavili na začetku naloge, se glasi, da se zaradi nedorečene zakonodaje uredniki

spletnih medijev pri upravljanju s komentarji individualno poslužujejo ad hoc rešitev. To hipotezo smo se odločili preveriti z izvedbo kvalitativnega raziskovanja, katerega potek predstavljamo v naslednjem poglavju.

6 ANALIZA INTERVJUJEV S PREDSTAVNIKI UREDNIŠTEV SPLETNIH MEST

6.1 ODGOVORI UREDNIŠTEV

Da bi dobili natančen vpogled v uredniško politiko slovenskih spletnih medijev na področju komentarjev s sovražnim govorom, smo poslali elektronsko pošto z vprašanji na to temo na več uredništev teh medijev. Prejeli smo štiri odgovore urednikov in zaposlenih v uredništvih spletnih medijev: 24ur.com, Rtv slo.si, Zurnal24.si in Finance.si, v uredništvih portalov Dnevnik.si in Vest.si pa smo opravili tudi dva strukturirana intervjuja v živo (glej Tabelo 6.1). Intervjuji so potekali v skladu z vnaprej pripravljenimi vprašanji. Vest.si je edini idealno-tipski spletni medij izmed obravnavanih, pri ostalih gre za spletne različice tradicionalnih medijev. Na tem mestu moramo opozoriti, da so uredniki in drugi sodelavci uredništev spletnih medijev v svojih odgovorih opisali tudi uredniško politiko do nezaželenih komentarjev na splošno, in ne samo do komentarjev, ki se nahajajo na ozkem področju sovražnega govora, ki smo ga v dopisu sicer opredelili kot »spodbujanje ali razpihovanje narodnostnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva«. Med ostale nezaželene komentarje lahko štejemo predvsem tiste z žaljivimi vsebinami in tiste, ki vsebujejo kletvice.

Z izjemo portala Vest.si se obravnavani spletni mediji na vsakodnevni ravni soočajo s sovražnim govorom v smislu kazenskega zakonika. Jani Sever (2009), urednik Vest.si, pravi, da se redko soočajo s tem problemom, večinoma okoli volitev in drugih posebnih dogodkov. Urednica najbolj obiskanega slovenskega medijskega portala 24ur.com Barbara Repovž (2009) pa pravi, da se sovražni govor na njihovi strani sicer pogosteje pojavlja v člankih, ki so povezani z občutljivimi vprašanji naroda, rase, veroizpovedi ali politične pripadnosti, vendar nanj pogosto naletijo tudi v člankih z najrazličnejšo tematiko, kot so šport, kultura, zabava ali spolnost.

Urednike in sodelavce spletnih medijev smo povprašali tudi o tem, kakšna je njihova politika glede različnih vsebin v komentarjih, ki jih napišejo uporabniki. Poleg sovražnega govora po kazenskem zakoniku moderatorji na portalih 24ur.com, Rtv slo.si,

Zurnal24.si in Dnevnik.si odstranjujejo tudi komentarje z žaljivo vsebino in komentarje, ki vsebujejo kletvice (Repovž 2009; Martič 2009; Schmitzer 2009; Slana 2009). Barbara Repovž (2009) ob tem pravi, da imajo na 24ur.com urejen sistem, ki uporabnikom sploh ne omogoča oddaje komentarja, ki vključuje neprimerne besede. Na Zurnal24.si (Schmitzer 2009) poudarjajo, da odstranjujejo le hude primere žalitev, tudi oni pa imajo črno listo izrazov, ki so avtomatično odstranjeni. Urednik portala Finance.si Jure Gostiša (2009) pravi, da večinoma odstranjujejo le sovražni govor po kazenskem zakoniku, ob tem pa omenja, da je »pogosto zelo težko določiti kriterije, prav tako je težko stalno nadzirati vse«. Jani Sever (2009) poudarja, da so pri brisanju komentarjev kar se da zadržani. Ob izbrisanem komentarju pod novico pa vedno pustijo tudi sporočilo, ki pojasnjuje vzroke izbrisa.

Zanimalo nas je tudi, kakšne so sankcije za uporabnika, ki se posluži neprimerne govora. Tudi pri tem vprašanju se prakse posameznih spletnih portalov precej razlikujejo. Na portalih Dnevnik.si in Rtv slo.si se v primeru večkratnih kršitev poslužujejo tako blokiranja uporabniškega imena kot tudi IP-številke kršitelja (Slana 2009; Martič 2009). Na 24ur.com takšnim uporabnikom blokirajo le uporabniško ime, IP-številke pa ne blokirajo, ker je po njihovem mnenju ta ukrep neučinkovit v primeru dinamičnih IP-števil (Repovž 2009). Tako na 24ur.com kot tudi na portalu Zurnal24.si pa so že imeli primere tako sporne vsebine, da so o tem obvestili tudi policijo (Repovž 2009; Schmitzer 2009). Zurnal24.si se od ostalih spletnih medijev pomembno razlikuje v tem, da lahko bralci komentirajo članke tudi brez registracije uporabniškega imena, zato tovrstnih sankcij ne morejo uvesti (Schmitzer 2009). Tudi v primeru sankcioniranja tistih, ki širijo sovražni govor in druge oblike nespodobnega govora, sta portala Vest.si in Finance.si med najbolj zadržanimi. Kljub temu pa tudi pri njih v primeru večkratnih kršitev blokirajo uporabniško ime kršitelja (Gostiša 2009; Sever 2009).

Na očitke o cenzuri, ki na uredništva spletnih medijev pogosto letijo ob izbrisu določenih komentarjev, posamezna uredništva odgovarjajo različno. Na Rtv slo.si pravijo, da se nad cenzuro ponavadi pritožujejo tisti, ki kršijo pravila uporabe. Uredništvo Zurnal24.si ne odgovarja na tovrstne očitke in pravi, da odločitve pri upravljanju s komentarji niso predmet pogajanj (Martič 2009; Schmitzer 2009). Jure

Gostiša (2009), urednik spletnih Financ, pa ugotavlja, da ima sam s temi očitki manj problemov kot njegovi sodelovci, ker forum ureja že deset let in mu uporabniki priznavajo določen status. V večini primerov tovrstne obtožbe ignorirajo. Na portalih 24ur.com, Dnevnik.si in Vest.si pa pravijo, da se na podlagi tovrstnih obtožb s prizadetimi uporabniki večkrat spustijo v dialog preko elektronske pošte (Repovž 2009; Slana 2009; Sever 2009).

V nadaljevanju smo intervjujance povprašali tudi o tipih moderiranja, ki se jih poslužujejo – zanimalo nas je, ali se poslužujejo tehnik pred-moderiranja, post-moderiranja ali reaktivnega moderiranja. Na portalih Rtv slo.si in Zurnal24.si komentarje pregledujejo naknadno (Martič 2009; Schmitzer 2009). Martič (2009) ob tem pravi, da so o različnih možnostih moderiranja, tudi o pred-moderiranju razpravljali na več sestankih z večjimi slovenskimi portali, vendar zaenkrat niso prišli do dogovora. Tudi na Dnevnik.si opravljajo post-moderiranje, komentarje v prvi vrsti spremljajo člani spletne redakcije, poleg tega pa tudi avtorji samih člankov (Slana 2009). Urednika portalov Finance.si in Vest.si pravita, da zaradi majhnega uredništva ne morejo pregledati vseh komentarjev, zato se delno zanašajo tudi na pritožbe uporabnikov (Gostiša 2009; Sever 2009). Specifično politiko pregledovanja komentarjev imajo na 24ur.com. Urednica Barbara Repovž (2009) pravi: »V osnovi se komentarje pregleduje po objavi, vendar pa poteka moderiranje simultano – moderator pregleduje oddane komentarje takoj, ko so oddani. V času pregledovanja se komentar skriva s spletne strani, po pregledu pa se moderator odloči, ali se komentar objavi ali (dokončno) odstrani. Zgoraj naštetih stvari omogočajo, da lahko pogovor med uporabniki poteka ter se razvija, hkrati pa lahko velikokrat preprečimo ali vsaj omilimo sovražni govor.«

Pri omogočanju reaktivnega moderiranja je pomembno, da imajo uporabniki možnost prijave vsebin, ki jih ocenjujejo kot neprimerne, nato pa moderatorji ocenijo, kako upravičene so posamezne pritožbe. Med preučevanimi spletnimi mediji imajo to možnost ob vsakem že objavljenem komentarju uporabniki vseh portalov razen 24ur.com in Vest.si. Na teh dveh portalih je uveljavljena praksa, da uporabniki v samih komentarjih opozorijo na sovražni govor in druge oblike neprimernih vsebin (Repovž 2009; Sever 2009). Na portalu Finance.si na dan ponavadi prejmejo manj kot tri prijave,

pri čemer so te pogosto neupravičene. Na pritožbe reagirajo v minuti ali dveh, razen ob vikendih, ko za odgovor včasih potrebujejo tudi dan ali dva (Gostiša 2009). Na Rtv slo.si in Zurnal24.si pravijo, da prejemajo relativno malo prijav neprimerne govora, Dnevnik.si pa po drugi strani beleži do dvajset prijav neprimernih vsebin dnevno. Moderatorji na spletnih mestih Dnevnik.si in Zurnal24.si pritožbe pregledajo v nekaj minutah, na Rtv slo.si pa pravijo, da nanje odreagirajo v najkrajšem možnem času (Martič 2009; Schmitzer 2009; Slana 2009).

Ker se nekateri izmed spletnih medijev pri upravljanju s komentarji v precejšnji meri zanašajo na reaktivno moderiranje, nas je zanimalo tudi, ali se jim ta način moderiranja zdi zadovoljiv z vidika slovenske zakonodaje na področju sovražnega govora. Robert Schmitzer (2009) s portala Zurnal24.si meni, da je zakonodaja na tem področju pomanjkljiva. Urednika portalov Finance.si in Vest.si pravita, da je zaradi kadrovskih in finančnih omejitev edina alternativa reaktivnemu načinu moderiranja pri njih ukinitvev komentarjev, kar pa bi bila po njihovih besedah velika škoda (Gostiša 2009; Sever 2009). Sicer pa tako na Financah kot na Dnevniku ocenjujejo, da reaktivno moderiranje ne zadošča zahtevam zakonodaje (Gostiša 2009; Slana 2009). Slana ob tem pravi, da bi morali moderiranje izvajati pred objavo, vendar je to zaradi kadrovskih omejitev zaenkrat nemogoče.

Spletnim medijem smo postavili tudi vprašanje o tem, kaj menijo o sistemu distribuiranega moderiranja, katerega bistvo leži v tem, da uporabniki pomagajo pri moderiranju komentarjev in smo ga že omenili ob primeru tujega spletnega medija Slashdot.com. V uredništvu Vest.si o takšni ureditvi še niso razmišljali (Sever 2009). Na 24ur.com in Zurnal24.si so že razmišljali o uvedbi takšnega sistema, vendar se zanj zaenkrat še niso odločili (Repovž 2009; Schmitzer 2009). Na Dnevniku so tej ideji zelo naklonjeni in kljub dvomom zaradi pogosto neupravičenih prijav neprimerne vsebine, ki jih od uporabnikov portala prejemajo že po sedanji ureditvi, jeseni načrtujejo nadgradnjo sistema v tej smeri. Ta možnost se jim zdi zanimiva tudi s finančnega vidika (Slana 2009). Na Rtv slo.si menijo, da gre v tem primeru za uporabno storitev, ki pa ne more nadomestiti rednega administriranja (Martič 2009). Zadržke imajo tudi v uredništvu spletnih Financ, kjer menijo, da je takšna ureditev obsojena na propad, ker se

novi uporabniki ne počutijo domače v okolju, kjer komentarje nadzoruje neka »stara elita« (Gostiša 2009).

Najbolj enostaven, a tudi najbolj drastičen ukrep, s katerim se spletni mediji lahko izognejo težavam z nezaželenim govorom v komentarjih uporabnikov, je izklop komentarjev pod novicami, ki pokrivajo določene teme. Vest.si je edini spletni medij izmed preučevanih, ki se te možnosti ne poslužuje. Urednik Jani Sever (2009) pravi, da se mu zdi ta ukrep nekorekten do bralcev. V uredništvih spletnih različic Dnevnika, Financ in Žurnala se za to možnost odločijo ob člankih, za katere predvidevajo, da bo prišlo do neprimernih komentarjev, denimo ob smrti znane osebnosti (Slana 2009; Gostiša 2009; Schmitzer 2009). Na 24ur.com prav tako ne dopuščajo komentarjev v rubriki črna kronika, večkrat pa onemogočijo komentarje tudi ob temah, ki govorijo o slovensko-hrvaških odnosih, različnih etničnih skupinah in o istospolni skupnosti (Repovž 2009). Možnost komentiranja večkrat izklopijo tudi na Rtv slo.si (Martič 2009).

Tabela 6.1: Uredniška politika spletnih medijev 24ur.com, Rtv slo.si, Zurnal24.si, Dnevnik.si, Finance.si in Vest.si na področju nezaželenih komentarjev

	24ur.com	Rtv slo.si	Zurnal24.si	Dnevnik.si	Finance.si	Vest.si
Pogostost sovražnega govora	vsak dan	vsak dan	vsak dan	vsak dan	vsak dan	redko
Vrste vsebin, ki se odstranjujejo	komentarji z sovražnim ali žaljivim govorom in komentarji, ki vsebujejo kletvice	komentarji z sovražnim ali žaljivim govorom in komentarji, ki vsebujejo kletvice	komentarji z sovražnim ali žaljivim govorom in komentarji, ki vsebujejo kletvice	komentarji z sovražnim ali žaljivim govorom in komentarji, ki vsebujejo kletvice	večinoma samo sovražni govor iz prve točke	komentarji z sovražnim ali žaljivim govorom
Sankcije za uporabnika	blokiranje uporabniškega imena	blokiranje uporabniškega imena, IP-številke kršitelja	brez sankcij (ni registracije)	blokiranje uporabniškega imena, IP-številke kršitelja	blokiranje uporabniškega imena	blokiranje uporabniškega imena
Prijava policiji	že primeri	nikoli	že primeri	nikoli	nikoli	nikoli
Odgovor na očitke glede cenzure	pogost dialog s kršitelji	»ponavadi se pritožujejo kršitelji«	ne odgovarjajo	pogost dialog s kršitelji	ne odgovarjajo	pogost dialog s kršitelji
Vrste moderiranja	post-moderiranje (takoj po oddaji)	post-moderiranje	post-moderiranje	post-moderiranje	post-moderiranje in reaktivno moderiranje (na podlagi pritožb)	post-moderiranje in reaktivno moderiranje (na podlagi pritožb)
Pritožbe uporabnikov – poseben obrazec	ne, razen pri pritožbah v komentarjih	da	da	da	da	ne, razen pri pritožbah v komentarjih
Pogostost pritožb		malo	malo	do dvajset dnevno	manj kot tri	
Reakcijski čas ob prejemu pritožbe		v najkrajšem možnem času	v nekaj minutah	v nekaj minutah	od nekaj minut do dneva ali dveh	
Stališče o ustreznosti reaktivnega moderiranja glede na zakonodajo			zakonodaja je na tem področju pomanjkljiva	menijo, da ne zadošča, želijo pred objavo	edina alternativa reaktivnemu načinu moderiranja pri njih ukinitvev komentarjev	edina alternativa reaktivnemu načinu moderiranja pri njih ukinitvev komentarjev
Stališče glede sistema distribuiranega moderiranja	razmišljali o uvedbi takšnega sistema	imajo pomisleke	razmišljali o uvedbi takšnega sistema	načrtujejo nadgradnjo sistema v tej smeri	imajo pomisleke	ne
Onemogočanje komentiranja	da, predvsem črna kronika, druge teme, ki vzbudijo bralce	da	da, predvsem črna kronika	da, predvsem črna kronika	da, predvsem črna kronika	ne, se jim ne zdi korektno

6.2 ANALIZA STANJA

Najbolj obiskani spletni mediji v večji meri in z manj pomisleki poleg sovražnega govora odstranjujejo tudi različne druge vrste manj primernih vsebin, pri nekoliko manj obiskanih, denimo na Vest.si, pa so glede tega bolj zadržani. To je verjetno tudi posledica bistveno manjšega obsega sovražnih in žaljivih vsebin, s katerimi se na tem spletnem mediju soočajo.

Pri vprašanju sankcioniranja uporabnikov izstopa portal Zurnal24.si, pri katerem se ne poslužujejo ne blokiranja IP-številke in prav tako ne blokiranja uporabniškega imena, ker za komentiranje člankov ne zahtevajo registracije. Omejevanje dostopa večkratnim kršiteljem je pomembno orodje pri preprečevanju sovražnih vsebin, zato je ta praksa vprašljiva. So pa na tem mediju in na 24ur.com glede nepravilnih vsebin kot edini že kontaktirali slovensko policijo. Predajanje primerov na policijo in tožilstvo je pomembno zaradi spodbujanja pravne prakse na tem področju, čeprav so mnoge tovrstne ovadbe ovržene, kot smo lahko nazorno videli v primeru prijave spletne točke Spletno oko. Na očitke, ki letijo na uredništva spletnih medijev zaradi brisanja komentarjev, redno odgovarja polovica obravnavanih medijev. Tovrstno ravnanje bi lahko pripomoglo k ozaveščanju uporabnikov spletnih medijev, je pa tudi v skladu z načeli interaktivnosti, ki naj bi bili za te medije osrednjega pomena.

Z vidika regulacije sovražnega govora in drugih oblik nezaželenih vsebin je pri upravljanju komentarjev prav gotovo najpomembnejši način, na katerega te komentarje spletni moderatorji pregledujejo. Pregledovanje komentarjev pred objavo oziroma pred-moderiranje omejuje možnosti komunikacije med uporabniki, vendar je z vidika zakonodaje edino, ki popolnoma ščiti medije. Zanimiv je primer 24ur.com, ki kaže na veliko željo po iskanju pravega ravnotežja, vendar se komentarji tako kot pri ostalih medijih pregledujejo naknadno. Razlika je v tem, da jih pregledajo takoj po oddaji, kar omejuje možnosti za to, da bi komentar videlo veliko število ostalih uporabnikov. Na spletnih Financah in na Vest.si se v precejšnji meri zanašajo na reaktivno moderiranje ob pritožbah uporabnikov, kar še povečuje njihovo pravno tveganje. Tako kot pri

spletnem Dnevniku tudi pri teh dveh medijih pravijo, da si zaenkrat ne morejo privoščiti kadrovskih okrepitev, ki bi jih potrebovali pri intenzivnejših oblikah moderiranja.

Med preučevanimi spletnimi mediji, ki uporabnikom omogočajo prijavo neprimerne govora s posebnim obrazcem ob vsakem komentarju, večina na pritožbe odgovori v nekaj minutah. Dvodnevna zamuda, ki jo kot možno ob vikendih omenjajo na Financah, se zdi z vidika nenehne dostopnosti spletnih vsebin na spletu precejšnja.

Velike razlike v stališčih glede sistema distribuiranega moderiranja tako kot ostali primeri različnih pristopov uredniških politik kažejo na to, da se mediji na spletu še prilagajajo na novo spletno okolje. Tak sistem bi nekaterim medijem morda lahko zmanjšal finančno breme moderatorstva, vendar bi zaradi neizkušenosti uporabnikov verjetno lahko le delno zmanjšal pravno tveganje spletnih medijev.

Pokazalo se je, da se v večini uredništev preučevanih spletnih medijev pogosto odločijo za onemogočanje komentarjev pod občutljivimi temami. Ta skrajni ukrep morda bolj kot vsi ostali kaže na velike probleme s količino sovražnega in žaljivega govora, ki ga ti mediji imajo. Po drugi strani pa nakazuje tudi omejitve, zaradi katerih je izvajanje finančno zahtevnejših, a z vidika uporabnikov manj drastičnih ukrepov, kot je denimo pred-moderiranje, zaenkrat neizvedljivo.

7 SKLEP

V pričujoči diplomski nalogi smo sovražni govor po zgledu Ledererja in Delgada (v Nielsen 2002, 266) definirali kot *mehanizem podrejanja, ki ustvarja atmosfero strahu, zastraševanja, nadlegovanja in diskriminacije in je običajno sestavljen iz kompleksnega niza dejanj, ki so lahko v fizični, verbalni ali simbolični obliki*. Dandanes se sicer s sovražnim govorom pogosto označuje tudi govor, ki je zgolj žaljiv, nemoralen, neresničen ali drugače nespodoben. Ločevanje sovražnega govora od ostalih oblik nespodobnega govora je pomembno, ker je cilj njegovega pregona zaščita določenih skupin prebivalstva in demokratične ureditve, ne pa vzdrževanje visoke ravni komunikacije. Sovražni govor je še ožje določen v kazenskem zakoniku, smo pa ob tem priča številnim interpretacijam glede stopnje napadalnosti govora, ki si po kazenskem zakoniku zasluži pregon.

Tudi na mednarodni ravni smo še daleč od enotnega pogleda na to, kdaj lahko nek govor kaznujemo, kljub temu, da je smernice za pravno ureditev na tem področju že pred več kot šestdesetimi leti podala Splošna deklaracija človekovih pravic. Medtem, ko pravni red v Združenih državah Amerike govor sankcionira le v primeru neposredne grožnje za izbruh nasilja, so evropske države v splošnem manj zadržane pri kaznovanju različnih oblik sovražnega govora. Tudi te pa morajo skrbno utemeljiti vsak poseg v posameznikovo pravico do svobode izražanja in ob tem dokazati, da je tak ukrep v demokratični družbi nujen. Odkar se je sovražni govor razširil tudi po svetovnem spletu so razlike med posameznimi državami še mnogo bolj problematične.

V slovenskih spletnih medijih se podobno kot v tujini sovražni govor in druge oblike nezaželenih vsebin v komentarjih uporabnikov pojavljajo v dokaj velikem obsegu. Trenutno so zaradi tega najbolj oškodovani predstavniki številnih marginalnih skupin, ki se pogosto znajdejo na udaru drugih uporabnikov spletnih medijev. Večina medijev aktivno išče rešitve za te probleme. Analiza odgovorov uredništev spletnih medijev je pokazala, da se uredniške politike posameznih medijev precej razlikujejo, celo v primerih, ko so si ti mediji glede števila obiskovalcev in obsega pojavljanja sovražnega govora precej podobni. Še večje pa so razlike med nekoliko manjšimi in večjimi portali.

Razlike se kažejo v različnih pristopih pri kaznovanju problematičnih uporabnikov, v stopnji pripravljenosti za dialog s temi uporabniki, v stopnji pripravljenosti za nadgradnje sistema in tudi v že osnovno različnih pristopih k moderiranju.

Slovenska zakonodaja na več mestih prepoveduje spodbujanje sovraštva in nestrpnosti in s tem uredništva spodbuja k ukrepanju na tem področju. Tudi sami uporabniki spletnih medijev s pritožbami opozarjajo uredništva na ta problem. Toleriranje sovražnega govora in drugih neprimernih vsebin lahko medijem škodi tudi z vidika ohranjanja ugleda njihove blagovne znamke, ki so si ga v nekaterih primerih priborili v desetletjih tiskanih izdaj. Vsi ti dejavniki medije spodbujajo v smeri iskanja bolj usklajenih uredniških politik in takšnih rešitev, ki bi učinkoviteje preprečevale širjenje nestrpnih sporočil. To se je z nekaterimi drastičnimi ukrepi do neke mere tudi uresničilo, denimo v primerih ukinitve spletnih forumov v spletnih izdajah nekaterih časnikov, vendar ti mediji še vedno dopuščajo komentiranje pod novicami, ki je zaradi manj očitnega ločevanja od ostalih uredniško oblikovanih vsebin morda še bolj problematično. Med slovenskimi spletnimi mediji so potekali tudi pogovori o uvedbi predhodnega moderiranja komentarjev vendar dogovor zaenkrat še ni bil dosežen.

Kot smo predvidevali že ob pričetku preučevanja, eno izmed največjih težav pri tem predstavlja na mnogih mestih nedodelana in nejasna zakonodaja. Poleg tega je v Sloveniji na področju sovražnega govora velik problem tudi pomanjkanje pravne prakse. Selitev sovražnega govora v okolje svetovnega spleta, kjer je učinkovita regulacija nasploh težavna, pa predstavlja še dodaten izziv. To potrjuje tudi izkušnja prijavnice Spletno oko. Eden od razlogov, zaradi katerih se spletni mediji ne odločajo za restriktivnejšo politiko na področju sovražnega govora, je tudi želja po ohranjanju neokrnjenega dialoga z občinstvom in želja po vzpostavljanju spletne skupnosti (Sever 2009). Pridobivanje stalnih uporabnikov in dviganje stopnje obiskanosti portalov so bili namreč glavni dejavniki že pri sami uvedbi forumov v spletnih medijih. Zelo pomembna ovira, ki jo omenjajo trije izmed šestih intervjujancev, je tudi pomanjkanje finančnih in kadrovskih resursov. Iz vseh teh razlogov naše hipoteze, da se zaradi nedorečene zakonodaje pri upravljanju s komentarji uporabnikov mediji individualno poslužujejo ad hoc rešitev, ne moremo potrditi. Poleg nedorečene

zakonodaje namreč na neuskklajenost in začasnost politik posameznih medijev vpliva še več drugih, prav tako pomembnih dejavnikov.

Tudi v tujini se spletni mediji soočajo s podobnimi težavami. Kot omenjata Hermida in Thurman (2007, 17), so včasih celo pravni strokovnjaki v zagati zaradi t. i. »sivih con« na področju kazenske odgovornosti spletnih medijev. Zaradi skrbi za ohranjanje ugleda medijskih hiš in pravnih tveganj se nagibajo k integriranju uporabniških prispevkov v skladu s tradicionalnimi novinarskimi praksami.

Dandanes se vedno večji delež novinarskih vsebin in obenem tudi prihodkov od oglaševanja seli na splet. Sorazmerno s transferjem teh sredstev bodo spletni mediji sčasoma imeli možnost vzpostaviti sistem nadzora kometarjev uporabnikov, ki bo bližje urejanju pisem bralcev. Takšna politika bi do neke mere verjetno morala vključevati tudi moderiranje vseh uporabniških prispevkov pred objavo. Eden izmed manj drastičnih ukrepov bi lahko bil popolna ločitev kometarjev pod spletnimi novicami od ostalih, neposredno uredniško oblikovanih vsebin.

8 LITERATURA

Akdeniz, Yaman. 2006. *Stocktaking on efforts to combat racism on the Internet*. Seminar predstavljen na konferenci: Intergovernmental working group on the effective implementation of the Durban declaration and programme of action, 16.- 27. januar, Ženeva, Švica. Dostopno prek: http://www.cyber-rights.org/reports/ya_un_paper_int_06.pdf (26. avgust 2009).

Bargh, John A. 2002. Beyond Simple Truths: The Human-Internet Interaction. *Journal of Social Issues* 58 (1). Dostopno prek: <http://www3.interscience.wiley.com/journal/118911206/abstract> (26. avgust 2009).

BBC Message Boards. Dostopno prek: http://www.bbc.co.uk/messageboards/newguide/checking_messages.shtml (29. julij 2009).

Bogataj Jančič, Maja, Boštjan Makarovič, Janez Toplišek, Goran Klemenčič in Klemen Tičar, ur. 2007. *Pravni vodnik po internetu*. Ljubljana: GV Založba.

Brown, Rupert. 1995. *Prejudice: its social psychology*. Oxford, Cambridge: Blackwell.

Čepin Čander, Maja. 2006. Pljuvalnice brez želje po dialogu. *Dnevnik*, 11. november. Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/dnevnik/211551/ (26. avgust 2009).

Dahlgreen, Peter. 1996. Media Logic in Cyberspace: Repositioning Journalism and its Publics. *Javnost* 3 (3). Dostopno prek: <http://www.javnost-thepublic.org/article/pdf/1996/3/4/> (26. avgust 2009).

Daniels, Jessie. 2008. Race, civil rights, and hate speech in the digital era. V *Learning race and ethnicity : youth and digital media*, ur. Anna Everett, 129-154. London: The MIT Press.

Deuze, Mark. 1999. Journalism and the Web: An Analysis of Skills and Standards in an Online Environment. *International Communication Gazette* 61 (5). Dostopno prek: <http://gaz.sagepub.com/cgi/content/abstract/61/5/373> (27. avgust 2009).

Dodatni protokol h Konvenciji o kibernetiski kriminaliteti, ki obravnava inkriminacijo rasističnih in ksenofobičnih dejanj, storjenih v računalniških sistemih - Additional Protocol to the Convention on cybercrime, concerning the criminalisation of acts of a racist and xenophobic nature committed through computer systems. 2003. Dostopno prek: http://www.coe.si/sl/dokumenti_in_publikacije/konvencije/189/ (28. junij 2009).

Douglas, Torin. 2006. How 7/7 'democratised' the media. *BBC*, 4. julij. Dostopno prek: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/5142702.stm (27. avgust 2009).

Doković, Danijela. 2008. *Sovražni govor na blogih*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/>

Dokovic-Danijela.PDF (30. avgust 2009).

Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin - European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms. 1994. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=108> (28. junij 2009).

Feinberg, Joel. 1987. *Offense to Others: The Moral Limits of the Criminal Law*. New York, Oxford: Oxford University Press.

Fish, Stanley. 1994. *There's No Such Thing as Free Speech...and it's a good thing too*. New York, Oxford: Oxford University Press.

Gostiša, Jure. 2009. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 10. avgust.

Hermida, Alfred in Neil Thurman. 2007. *Comments please: How the British news media is struggling with user-generated content*. Seminar predstavljen na simpoziju: 8th International Symposium on Online Journalism, 31. marec, Austin, ZDA. Dostopno prek: <http://online.journalism.utexas.edu/2007/papers/Hermida.pdf> (26. avgust 2009).

Holahan, Catherine. 2007. Thread Control: Lessons from USA Today. *BusinessWeek*, 6. marec. Dostopno prek: http://www.businessweek.com/technology/content/mar2007/tc20070306_588600.htm?campaign_id=rss_daily (26. avgust 2009).

Hromadžić, Hajrudin. 2004. On-line forumi V *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 03*, ur. Tomaž Trplan, Sabina Autor in Roman Kuhar, 98-111. Ljubljana: Mirovni inštitut. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/nestrpnost/porocilo/03/nestrpnost.pdf> (26. avgust 2009).

Jakopič, Kaja. 2005. Boj proti sovraštvu na medmrežju ali boj z mlini na veter. *Medijska preža 23/24* (november). Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/24/mwatch/> (26. avgust 2009).

Kazenski zakonik (KZ-1). Ur. l. RS 55/2008. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200855&stevilka=2296> (18. julij 2009).

Kim, T.K. 2005. Electronic Storm: Stormfront grows a thriving neo-Nazi community. *Intelligence Report* 118 (Summer). Dostopno prek: <http://www.splcenter.org/intel/intelreport/article.jsp?pid=908> (12. avgust 2009).

Kovačič, Blaž. 2001. Pravni vidiki sovražnega govora. V *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 01*, ur. Brankica Petković, 177-198. Ljubljana: Mirovni inštitut. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/nestrpnost/porocilo/01/nestrpnost.pdf> (13. avgust 2009).

Kovačič, Matej. 2006. *Nadzor in zasebnost v informacijski družbi: filozofski, sociološki, pravni in tehnični vidiki nadzora in zasebnosti na internetu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: http://dk.fdv.uni-lj.si/eknjige/EK_Kovacic_2006_Nadzor.pdf (12. avgust 2009).

Kuhar, Roman. 2003. Fuj, prašiči nemarni buzerantski! V *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 02*, ur. Roman Kuhar in Tomaž Trplan, 76-107. Ljubljana: Mirovni inštitut. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/nestrpnost/porocilo/02/nestrpnost.pdf> (12. avgust 2009).

Kvas, Barbara in Domen Savič. 2007. Spletne forume zapirajo, mar ne? *Medijska preža* 28 (maj). Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/28/internet/> (27. avgust 2009).

Lampe, Cliff in Paul Resnick. 2004. *Slash(dot) and Burn: Distributed Moderation in a Large Online Conversation Space*. Seminar predstavljen na konferenci: Proceedings of ACM Computer Human Interaction Conference 2004, 24.-29. april, Dunaj, Avstrija. Dostopno prek: <http://www.si.umich.edu/~presnick/papers/chi04/LampeResnick.pdf> (26. avgust 2009).

Leskošek, Vesna. 2005a. Uvod: Med nestrpnostjo in sovraštvom. V *Mi in oni: nestrpnost na Slovenskem*, ur. Vesna Leskošek, 9-19. Ljubljana: Mirovni inštitut.

--- 2005b. Sovražni govor kot dejanje nasilja. V *Mi in oni: nestrpnost na Slovenskem*, ur. Vesna Leskošek, 81-95. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Martič, Zvezdan. 2009. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 10. avgust.

Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije - International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination. 1965. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/CP/Zbornik/I_CERD_-_Mednarodna_konvencija_o_odpravi_vseh_oblik_rasne_diskriminacije.pdf (28. junij 2009).

Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah - International Covenant on Civil and Political Rights. 1966. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/Mednarodnipakt_drzavljskih_politicnih_pravicah.pdf (28. junij 2009).

Merjenje obiskanosti spletnih strani. 2009. Dostopno prek: http://www.moss-soz.si/si/rezultati_moss/obdobje/default.html (26. avgust 2009).

Mešič, Emina. 2005. *Antiislamistični diskurz na internetnih forumih o gradnji Islamskega kulturnega centra*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Mesic-Emina.PDF> (30. avgust 2009).

Milivojević, Zoran. 2008. *Emocije*. Novi Sad: Psihopolis institut.

Mill, John Stuart. 1994. *O svobodi*. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze.

Nemes, Irene. 2002. Regulating Hate Speech in Cyberspace: Issues of Desirability and Efficacy. *Information & Communication Technology Law* 11 (3). Dostopno prek: <http://search.ebscohost.com/> (26. avgust 2009).

Nielsen, Laura Beth. 2002. Subtle, Pervasive, Harmful: Racist and Sexist Remarks in Public as Hate Speech. *Journal of Social Issues* 58 (2). Dostopno prek: <http://www3.interscience.wiley.com/journal/118911222/abstract> (13. avgust 2009).

Oblak, Tanja in Gregor Petrič. 2005. *Splet kot medij in mediji na spletu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Oblak, Tanja. 2003. *Izzivi e-demokracije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Pavlič, Jerca. 2009. *Sovražni govor na spletnih forumih: nacionalistični diskurz slovenske blokade pristopnih pogajanj Hrvaške z Evropsko unijo*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/pavlic-jerca.pdf> (30. avgust 2009).

Petrič, Gregor in Andraž Petrovčič. 2008. Strukturni in upravljalski dejavniki družbene kohezije, zaupanja in participacije v spletnih skupnostih. *Družboslovne razprave* 24 (58). Dostopno prek: <http://www.druzboslovnerazprave.org/clanek/pdf/2008/58/3/> (26. avgust 2009).

Repovž, Barbara. 2009. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 12. avgust.

Samaluk, Barbara. 2006. *Slovenija: Pomen regulacije sovražnega govora na internetu*. Dostopno prek: http://blog.eun.org/insafe/2006/02/slovenija_pomen_regulacije_sov.html (26. avgust 2009).

--- 2008. *Elektronski Disneyland sovražnosti: (učinki in regulacija sovražnega govora na spletu)*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska/pdfs/mag_Samaluk-Barbara.PDF (30. avgust 2009).

Schmitzer, Robert. 2009. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 10. avgust.

Sever, Jani. 2009. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 16. julij.

Spletno oko proti neznanemu imetniku spletnega strežnika z ip številko 219-93-228-67. 2008. Ljubljana: Okrožno državno tožilstvo v Ljubljani.

Slana, Milan. 2009. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 22. julij.

Splošna deklaracija človekovih pravic – Universal Declaration of Human Rights. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=102> (28. junij 2009).

Škerlep, Andrej. 1998. Model računalniško posredovane komunikacije: tehnološka matrica in praktična raba v družbenem kontekstu. V *Internet v Sloveniji: projekt RIS '96-'98*, ur. Vasja Vehovar, 24-53. Izola: Desk.

Teršek, Andraž. 2007. *Svoboda izražanja: v sodni praksi Evropskega sodišča za človekove pravice in slovenski ustavnosodni praksi*. Ljubljana: IDCSE. Dostopno prek: <http://www.pint.upr.si/centri/center-za-povezano-znanost-in-razvoj/>

andraz-tersek-svoboda-izrazanja-knjiga/at_download/file (26. avgust 2009).

Timofeeva, Yulia A. 2003. Hate Speech Online: Restricted or Protected? Comparison of Regulations in the United States and Germany. *Journal of Transnational Law & Policy* 12 (2). Dostopno prek: http://www.law.fsu.edu/Journals/transnational/vol12_2/timofeeva.pdf (26. avgust 2009).

Trošt, Matjaž. 2003. Izzivi spletnega novinarstva. *Medijska preža* 16 (marec). Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/16/internet/> (12. avgust 2009).

Tsesis, Alexander. 2001. Hate in Cyberspace: Regulating Hate Speech on the Internet. *San Diego Law Review* 38 (3). Dostopno prek: <http://ssrn.com/abstract=1096581> (12. avgust 2009).

Ule, Mirjana. 2004. *Socialna psihologija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2005. *Psihologija komuniciranja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Ustava Republike Slovenije (URS). Ur. l. RS 33/1991. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/?id=150&docid=28&showdoc=1> (18. julij 2009).

Varuh človekovih pravic. 2008. *Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2007*. Dostopno prek: http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/VCP-LP07-splet.pdf (26. avgust 2009).

--- 2009. *Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2008*. Dostopno prek: http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/lp/Varuh_LP-2008.pdf (26. avgust 2009).

Vehovar, Vasja in Andreja Pestotnik. 2009. *Spletno oko: Poročilo 2007-2009*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: http://www.spletno-oko.si/uploadi/editor/1239375991spletno_oko_slo.pdf (26. avgust 2009).

Vežjak, Boris. 2006. Dva primera obrambe »sovražnega govora«. *Dialogi* 42 (5-6): 45-50.

Vobič, Igor. 2008. Medosebna interaktivnost – redkost v slovenskem spletnem novinarstvu. *Medijska preža* 33 (december). Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/33/splet/> (26. avgust 2009).

Walker, Samuel. 1994. *Hate speech: The History of an American Controversy*. Lincoln, London: University of Nebraska Press.

Weckert, John. 2000. What is so bad about internet content regulation? *Ethics and Information Technology* 2 (2). Dostopno prek: <http://www.springerlink.com/content/w77206x12070861w/> (26. avgust 2009).

Yar, Majid. 2006. *Cybercrime and society*. London: SAGE Publications. Dostopno prek: Google books.

Zakon o elektronskem poslovanju na trgu (ZEPT). Ur. l. RS 61/2006. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200661&stevilka=2566> (29. julij 2009).

Zakon o medijih (ZMed-UPB1). Ur. l. RS 110/2006. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2006110&stevilka=4666> (6. avgust 2009).

Završnik, Aleš. 2006. Regulacija sovražnega govora: kriminološki in kazenskopравни vidik. *Dialogi* 42 (5-6): 51-73.

PRILOGA A: Iz strani tožilstva zavržena prijava sovražnega govora

 OKROŽNO DRŽAVNO TOŽILSTVO V LJUBLJANI	<p>ZUNANJI ODDELEK V DOMŽALAH Ljubljanska 76, 1230 DOMŽALE</p> <p>Fakulteta za družbene vede Ljubljana, Kardeljeva ploščad 5</p> <p>Številka: Ktr 237/08-2-MI-mi Datum: 16.10.2008</p> <p>Datum: 16. 10. 2008 St.: 1706</p> <p>Posredovano: Priloge:</p>
<p>Na podlagi 1. odstavka 161. člena Zakona o kazenskem postopku (ZKP) izdajam naslednji</p>	
<p>sklep:</p>	
<p>Kazensko ovadbo Projekta Spletno oko – Fakultete za družbene vede, Kardeljeva ploščad 5, Ljubljana z dne 29.6.2008, dopolnjeno s poročilom PP Domžale št. D1600481/K870362/2008 (3E697-53) z dne 19.9.2008, zoper:</p>	
<p>Neznane imetnika spletnega strežnika z ip številko 219-93-228-67, zaradi kaznivega dejanja zbujanja sovraštva, razdora in nestrpnosti, ki temelji na kršitvi načela enakosti po I. odstavku 300. člena Kazenskega zakonika (KZ)</p>	
<p>zavržem,</p>	
<p>saj naznanjena dejanja nimajo vseh znakov kaznivega dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti.</p>	
<p>Obrazložitev:</p>	
<p>Projekt Spletno oko – pri Fakulteti za družbene vede v Ljubljani je na PU Ljubljana naslovil pisno prijavo zaradi suma storitve kaznivega dejanja zbujanja sovraštva, razdora ali nestrpnosti, ki temelji na kršitve načela enakopravnosti po I. odstavku 300. člena KZ. Ugotavljajo namreč, da je neznan imetnik ip številke 212-93-28-67 po internetnem spletu izvajal sovražni govor.</p>	
<p>Sovražni govor je obsegal komentar na članek Igorja Krmelja z naslovom » Policisti pri Strojjanovih ». V njih so štirje uporabniki komentirali, da bi bilo potrebno za takšne kot so Strojjanovi: zgraditi » Goli otok«, jih v primeru, da nimajo državljanstva »deportirati v Indijo ali Afganistan«, » jih izbisati iz oblička zemlje« ali celo povečati okostja v jamah, kjer so bili najdeni umrli iz druge svetovne vojne«.</p>	
<p>Poročilo PP Domžale št. D1600481/K870362/2008 (3E697-53) z dne 19.9.2008 ugotavlja, da v ravnanju neznanih osumljencev ni zaslediti elementov kaznivega dejanja, ker gre za izražanje svobodnih mnenj posameznika, ti pa so bili izzvani k pozivu naj komentirajo članek avtorja Igorja Krmelja. S stališčem, ki ga je zavzela PP Domžale soglašam. K temu pa še dodajam, da je na podlagi I. odstavka 39. člena KZ izražanje mnenj in stališč svobodno s tem, da KZ po uradni dolžnosti ne inkriminira faze golega naklepa do izvršitve kaznivih dejanj, ki so izraženi v obliki mnenj, komentarjev, ki so nespodobnega in žaljivega značaja. Po določbi 8. člena KZ je kaznivo</p>	

lahko izvršeno le s storitvijo ali opustitvijo. Zgolj nevzpodbujajoča in v preteklost zazrta pošiljanja komentatorjev kaj je ali bi bilo potrebno storiti, ki so bila izražena navzven, zato še predstavljajo začetka izvrševanja kaznivega dejanja. Ker tako goli naklep brez aktivnih ravnanj usmerjenih v prepovedano posledico sam po sebi skladu z določbami KZ-ja ni kaznivo dejanje, je potrebno kazensko ovadbo Projekta Spletno oko pri Fakulteti za družbene vede v Ljubljani zavreči. Dodatno k temu je še pripomniti, da KZ očitno tudi ni inkriminiral sovraštva do romske skupnosti izvršeno po medmrežju, saj jim je zaščito izrecno priznal še KZ-1, ki bo predvidoma začel veljati 1.11.2008. Njegov 297. člen je inkriminiral poleg narodnostnega, rasnega in verskega sovraštva še drugo sovraštvo, razdor ali nestrpnost, pri čemer pa je to lahko storjeno le javno (npr. preko sredstev javnega obveščanja ali na javnem shodu). Omenjene določbe pa zaradi prepovedi retroaktivnega učinkovanja KZ ni mogoče uporabiti.

PRAVNI POUK:

Na podlagi 1. odstavka 60. člena ZKP lahko v 8 dneh po prejemu tega sklepa, če se z odločitvijo ne strinjate, sami začnete kazenski pregon zoper neznanega storilca tako, da pred Okrajnim sodiščem v Domžalah zahtevate posamezna preiskovalna dejanja v smislu 165. člena ZKP.

ZORAN MILANOVIČ
okrožni državni tožilec

VEDNOST:

- Projekt Spletno oko – Fakulteta za družbene vede, Kardeljeva ploščad 5, Ljubljana
- PP Domžale ;
- tu;

PRILOGA B: Vprašalnik o uredniški politiki na področju nezaželenih vsebin

1. Kako pogosto se na vašem spletnem mediju soočate s sovražnim govorom (po kazenskem zakoniku: spodbujanje ali razpihovanje narodnostnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva) v komentarjih uporabnikov?
2. Katere vrste vsebin moderatorji na vašem spletnem mediju odstranjujejo? Samo primere sovražnega govora ali tudi blažje oblike nestrpnega govora, žalitve (področje kaznivih dejanj zoper čast in dobro ime), kletvice in druge vrste nespodobnega govora?
3. Kakšne so sankcije za uporabnika, ki se posluži sovražnega govora? Se kdaj odločite tudi za blokiranje uporabniškega računa in IP številke? Kako pogosto, če sploh, primere komentarjev s potencialno nelegalno vsebino prijavite na policijo?
4. Kako odgovarjate na morebitne očitke o cenzuri ob brisanju komentarjev oziroma ob predhodnem onemogočanju komentiranja?
5. Nekateri tuji spletni mediji poznajo prakso pregledovanja vseh komentarjev bodisi pred ali po njihovi objavi. Kakšne so vaše izkušnje na tem področju?
6. Ali si pri upravljanju s komentarji pomagata tudi z možnostjo, da uporabniki sami prijavijo po njihovem mnenju neprimerno vsebino?
 - a. V kolikor se je še ne poslužujete, ali razmišljate o tem, da bi uporabnikom dali to možnost?
 - b. V kolikor jo uporabljate, kakšne so vaše izkušnje? Kako pogosto prejemate pritožbe na račun sovražnega govora s strani uporabnikov? Kakšen je povprečen reakcijski čas ob prejemu pritožbe?
7. Ali tovrstno reaktivno moderiranje (samo ob pritožbi uporabnikov) po vašem mnenju zadovoljuje trenutne zahteve slovenske zakonodaje po pregonu sovražnega govora?
8. Kaj menite o sistemu distribuiranega moderiranja, ki zaslužnim uporabnikom omogoča, da ti pomagajo pri moderiranju in ocenjevanju komentarjev ter tako prevzamejo del bremena moderiranja nase?
9. Ali ob temah, kjer bi verjetno prišlo do nestrpnega govora, tudi kdaj vnaprej onemogočite komentiranje?

PRILOGA C: Prek elektronske pošte prejeti odgovori s strani uredništev spletnih medijev.

1.Odgovor urednice portala 24ur.com, Barbare Repovž

Kako pogosto se na vašem spletnem mediju soočate s sovražnim govorom (po kazenskem zakoniku: spodbujanje ali razpihovanje narodnostnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva) v komentarjih uporabnikov?

S sovražnim govorom se na portalu 24ur.com in ostalih naših specializiranih spletnih straneh soočamo vsak dan. Čeprav je frekvenca sovražnega govora večja v člankih, ki se navezujejo na določen narod, raso, veroizpoved, politično pripadnost itd., se sporadično pojavlja v člankih z najrazličnejšo tematiko (šport, kultura, zabava, spolnost,...). Podobno je na naših forumih.

Katere vrste vsebin moderatorji na vašem spletnem mediju odstranjujejo? Samo primere sovražnega govora ali tudi blažje oblike nestrpnega govora, žalitve (področje kaznivih dejanj zoper čast in dobro ime), kletvice in druge vrste nesposobnega govora?

Prioriteta moderatorjev je odstranjevanje sovražnega govora, istočasno pa prepoznavanje in odstranjevanje komentarjev, ki vsebujejo tudi oblike nestrpnega govora, žalitve in kletvic. Ko je govora o kletvicah, uporabljamo sistem, ki uporabniku onemogoči oddajo komentarja, če le ta vsebuje neprimerne besede.

Kakšne so sankcije za uporabnika, ki se posluži sovražnega govora? Se kdaj odločite tudi za blokiranje uporabniškega računa in IP številke? Kako pogosto, če sploh, primere komentarjev s potencialno nelegalno vsebino prijavite na policijo?

Primarna sankcija je izbris spornega komentarja. V kolikor uporabnik s svojim početjem nadaljuje, moderator uporabniku spletne strani blokira uporabniški račun. IP številke ne blokiramo (dinamični IP). Prijave policiji niso stalna praksa, so pa že bili primeri, ko so bila ravnanja uporabnikov takšna, da je bil ta ukrep nujen.

Kako odgovarjate na morebitne očitke o cenzuri ob brisanju komentarjev oziroma ob predhodnem onemogočanju komentiranja?

V kolikor uporabnik pošlje komentar, kjer očita cenzuro, moderator naredi poizvedbo, ali je bil izbris komentarja upravičen, prav tako pa se individualno obravnava uporabnik, ki je poslal elektronsko pošto. Na pavšalne očitke uporabnikov o cenzuri ali onemogočanju komentiranja članka pa se ne odzivamo.

Nekateri tuji spletni mediji poznajo prakso pregledovanja vseh komentarjev bodisi pred ali po njihovi objavi. Kakšne so vaše izkušnje na tem področju?

Prva "varovalka" je, kot že rečeno, sistem prepovedanih besed. V osnovi se komentarje pregleduje po objavi, vendar pa poteka moderiranje simultano - moderator pregleduje oddane komentarje takoj, ko so oddani. V času pregledovanja se komentar skriva s spletne strani, po pregledu pa se moderator odloči, ali se komentar objavi ali (dokončno) odstrani. Zgoraj naštetih stvari omogočajo, da lahko pogovor med uporabniki poteka ter se razvija, hkrati pa lahko velikokrat preprečimo ali vsaj omilimo sovražni govor.

Ali si pri upravljanju s komentarji pomagata tudi z možnostjo, da uporabniki sami prijavijo po njihovem mnenju neprimerno vsebino?

Tehnično zaenkrat ta možnost uporabnikom še ni dana, praksa pa kaže, da uporabniki oddajajo komentarje, v katerih opozarjajo na sovražen/nestrpen govor. Trenutno imajo uporabniki možnost ocenjevanja komentarjev, s čimer lahko neposredno izrazijo nestrinjanje s posameznim komentarjem.

Kaj menite o sistemu distribuiranega moderiranja, ki zaslužnim uporabnikom omogoča, da ti pomagajo pri moderiranju in ocenjevanju komentarjev ter tako prevzamejo del bremena moderiranja nase?

Smo že razmišljali o tej opciji, vendar se zanjo zaenkrat še nismo odločili.

Ali ob temah, kjer bi verjetno prišlo do nestrpnega govora, tudi kdaj vnaprej onemogočite komentiranje?

Da, večkrat onemogočimo komentiranje. Gre predvsem za teme, ki govorijo o slovensko-hrvaških odnosih, različnih etničnih skupinah in istospolni skupnosti. Prav tako se pogosto onemogoči komentiranje v člankih iz rubrike črna kronika.

2. Odgovor vodje portala RtvSlo.si, Zvezdana Martiča

1. Kako pogosto se na vašem spletnem mediju soočate s sovražnim govorom (po kazenskem zakoniku: spodbujanje ali razpihovanje narodnostnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva) v komentarjih uporabnikov?

Z različnimi oblikami neprimernih zapisov se srečujemo vsak dan. Nekatere so sovražni govor, druge bolj "trda" oblika preprirov ipd. Naši administratorji v skladu s pravili neprimerne vsebine brišejo.

2. Katere vrste vsebin moderatorji na vašem spletnem mediju odstranjujejo? Samo primere sovražnega govora ali tudi blažje oblike nestrpnega govora, žalitve (področje kaznivih dejanj zoper čast in dobro ime), kletvice in druge vrste nespodobnega govora?

Administratorji odstranjujejo vse vsebine, ki niso v skladu z javno objavljenimi pravili, s katerimi se morajo uporabniki pri registraciji strinjati. <http://www.rtvSlo.si/strani/moj-splet/669#pravila>

3. Kakšne so sankcije za uporabnika, ki se posluži sovražnega govora? Se kdaj odločite tudi za blokiranje uporabniškega računa in IP številke? Kako pogosto, če sploh, primere komentarjev s potencialno nelegalno vsebino prijavite na policijo?

Uporabnike, ki kršijo pravila opozorimo in ob ponovitvi kršitev blokiramo uporabniško ime. V primeru ponavljajočih se prekrškov blokiramo tudi uporabnika z določene IP številke.

4. Kako odgovarjate na morebitne očitke o cenzuri ob brisanju komentarjev oziroma ob predhodnem onemogočanju komentiranja?

Ponavadi se nad cenzuro pritožujejo tisti, ki kršijo pravila uporabe.

5. Nekateri tuji spletni mediji poznajo prakso pregledovanja vseh komentarjev bodisi pred ali po njihovi objavi. Kakšne so vaše izkušnje na tem področju?

Na več srečanjih z večjimi slovenskimi portali smo razpravljali o različnih opcijah, vendar zaenkrat še nismo prišli do rešitve oz. dogovora glede pregledovanja komentarjev pred objavo. Po objavi pa komentarje pregledujemo.

6. Ali si pri upravljanju s komentarji pomagata tudi z možnostjo, da uporabniki sami prijavijo po njihovem mnenju neprimerno vsebino?

a. V kolikor se je še ne poslužujete, ali razmišljate o tem, da bi uporabnikom dali to možnost?

b. V kolikor jo uporabljate, kakšne so vaše izkušnje? Kako pogosto prejemate pritožbe na račun sovražnega govora s strani uporabnikov? Kakšen je povprečen reakcijski čas ob prejemu pritožbe?

Da, vsi uporabniki lahko prijavijo neprimerne vsebine. Prijav ni veliko, administrator pa nanje odreagira v najkrajšem možnem času. Nekatere takšne prijave so upravičene, nekateri pa prijavljajo zapise, kjer se ne strinjajo z njihovo vsebino.

7. Ali tovrstno reaktivno moderiranje (samo ob pritožbi uporabnikov) po vašem mnenju zadovoljuje trenutne zahteve slovenske zakonodaje po pregonu sovražnega govora?

Za pravna vprašanja nisem pravi naslov. Kot že rečeno, zapise administriramo in je pritožba uporabnikov le dodaten način, ki v skupnem predstavlja zanemarljiv odstotek brisanih vsebin.

8. Kaj menite o sistemu distribuiranega moderiranja, ki zaslužnim uporabnikom omogoča, da ti pomagajo pri moderiranju in ocenjevanju komentarjev ter tako prevzamejo del bremena moderiranja nase?

To je koristna in uporabna storitev, ki pa ne more nadomestiti rednega administriranja.

9. Ali ob temah, kjer bi verjetno prišlo do nestrpnega govora, tudi kdaj vnaprej onemogočite komentiranje?

Da.

3. Odgovor namestnika odgovorne urednice portala Zurnal24.si, Roberta Schmitzerja

1. Kako pogosto se na vašem spletnem mediju soočate s sovražnim govorom (po kazenskem zakoniku: spodbujanje ali razpihovanje narodnostnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva) v komentarjih uporabnikov?

dnevno

2. Katere vrste vsebin moderatorji na vašem spletnem mediju odstranjujejo? Samo primere sovražnega govora ali tudi blažje oblike nestrpnega govora, žalitve (področje kaznivih dejanj zoper čast in dobro ime), kletvice in druge vrste nespodobnega govora?

odstranjujemo vse, kar je spornega. praviloma so to verske, rasne ... nestrpnosti in (hude) kletvice. Za komentarje imamo interni pravilnik, ki se ga držimo in je dosegljiv tukaj:

<http://www.zurnal24.si/komentiranje>

Žalitve so mejno področje. Če gre za odkrit, hudo žaljiv napad, potem komentar odstranimo, če pa gre za argumentirano razpravo, vanjo ne posegamo

3. Kakšne so sankcije za uporabnika, ki se posluži sovražnega govora? Se kdaj odločite tudi za blokiranje uporabniškega računa in IP številke? Kako pogosto, če sploh, primere komentarjev s potencialno nelegalno vsebino prijavite na policijo?

ker imamo prosto komentiranje (zanj ni potrebna prijava), sankcij ne moremo izvajati. Imamo pa t. i. črno listo izrazov, ki so avtomatično odstranjeni. Sami tudi redko policijo

obvestimo o takšnih vsebinah (se je pa to že zgodilo). To pa počnemo na zahtevo nekoga tretjega, npr. če oškodovana stranka želi sprožiti postopek proti avtorju komentarja, potem policiji posredujemo podatke o komentatorju (IP naslov...).

4. Kako odgovarjate na morebitne očitke o cenzuri ob brisanju komentarjev oziroma ob predhodnem onemogočanju komentiranja?

Ne odgovarjamo. Odločitev uredništva je končna in ni predmet pogajanj ali stvar, ki bi jo komurkoli morali pojasnjevati. Če kdo misli, da je to cenzura, je to njegov osebni problem. Predhodno onemogočimo komentarje pri člankih, za katere sklepamo, da bodo problematični.

5. Nekateri tuji spletni mediji poznajo prakso pregledovanja vseh komentarjev bodisi pred ali po njihovi objavi. Kakšne so vaše izkušnje na tem področju?

Komentarje pregledujemo naknadno.

6. Ali si pri upravljanju s komentarji pomagata tudi z možnostjo, da uporabniki sami prijavijo po njihovem mnenju neprimerno vsebino?

Imamo to možnost, a jo uporabniki ne uporabljajo prav pogosto

a. V kolikor se je še ne poslužujete, ali razmišljate o tem, da bi uporabnikom dali to možnost?

b. V kolikor jo uporabljate, kakšne so vaše izkušnje? Kako pogosto prejemate pritožbe na račun sovražnega govora s strani uporabnikov? Kakšen je povprečen reakcijski čas ob prejemu pritožbe? **Če jo že dobimo (redko), potem komentar izbrišemo v nekaj minutah.**

7. Ali tovrstno reaktivno moderiranje (samo ob pritožbi uporabnikov) po vašem mnenju zadovoljuje trenutne zahteve slovenske zakonodaje po pregonu sovražnega govora?

Zakonodaja je na tem področju pomanjkljiva. Sami se trudimo, da izbrišemo neprimerne komentarje v okviru naših sposobnosti. V pravnem obvestilu imamo zapisano, da kot uredništvo ne prevzemamo odgovornosti za te vsebine.

8. Kaj menite o sistemu distribuiranega moderiranja, ki zaslužnim uporabnikom omogoča, da ti pomagajo pri moderiranju in ocenjevanju komentarjev ter tako prevzamejo del bremena moderiranja nase?

Zelo pozitivno. O tem razmišljamo.

9. Ali ob temah, kjer bi verjetno prišlo do nestrpnega govora, tudi kdaj vnaprej onemogočite komentiranje? **Da**

4. Odgovor urednika portala Finance.si, Jureta Gostiše

1. Kako pogosto se na vašem spletnem mediju soočate s sovražnim govorom (po kazenskem zakoniku: spodbujanje ali razpihovanje narodnostnega, rasnega, verskega ali drugega sovraštva) v komentarjih uporabnikov?

Jure: Večkrat dnevno.

2. Katere vrste vsebin moderatorji na vašem spletnem mediju odstranjujejo? Samo primere sovražnega govora ali tudi blažje oblike nestrpnega govora, žalitve (področje kaznivih dejanj zoper čast in dobro ime), kletvice in druge vrste nespodobnega govora?

Jure: Večinoma samo sovražni govor iz prve točke, je pa pogosto zelo težko določiti kriterije, prav tako je težko stalno nadzirati vse.

3. Kakšne so sankcije za uporabnika, ki se posluži sovražnega govora? Se kdaj odločite tudi za blokiranje uporabniškega računa in IP številke? Kako pogosto, če sploh, primere komentarjev s potencialno nelegalno vsebino prijavite na policijo?

Jure: Običajno brišemo in opozarjamo, če ne zaleže, blokiramo uporabniško ime (za komentiranje je potrebna registracija). Kršitev nikoli ne prijavljamo.

4. Kako odgovarjate na morebitne očitke o cenzuri ob brisanju komentarjev oziroma ob predhodnem onemogočanju komentiranja?

Jure: Večinoma jih ignoriramo, še posebej, če te ukrepe izvajajo sodelavci, ki si na forumu še niso ustvarili »kredibilnega imena«. Meni, ki forum urejam že 10 let, je nekoliko lažje, saj mi uporabniki priznavajo določen »status« in me zato tudi bolj poslušajo. Seveda pa nikoli ne moreš zmagat tu, je povsem Sizifovo delo.

5. Nekateri tuji spletni mediji poznajo prakso pregledovanja vseh komentarjev bodisi pred ali po njihovi objavi. Kakšne so vaše izkušnje na tem področju?

Jure: Pregledujemo veliko, nikoli vse, nikoli povsem redno. Kot rečeno, tu ne moreš zmagat, saj je razmerje moči nekaj moderatorjev proti nekaj tisoč uporabnikom. Pregledujemo pa redneje uporabnike, za katere vemo, da so problematični.

6. Ali si pri upravljanju s komentarji pomagata tudi z možnostjo, da uporabniki sami prijavijo po njihovem mnenju neprimerno vsebino?

a. V kolikor se je še ne poslužujete, ali razmišljate o tem, da bi uporabnikom dali to možnost?

b. V kolikor jo uporabljate, kakšne so vaše izkušnje? Kako pogosto prejimate pritožbe na račun sovražnega govora s strani uporabnikov? Kakšen je povprečen reakcijski čas ob prejemu pritožbe?

Jure: Da. Deluje s polovičnim uspehom, želeli bi si več sodelovanja uporabnikov, vendar opažamo tudi, da so spletni uporabniki pogosto bolj nastrojeni proti vsem oblikam omejevanja govora kot proti sovražnemu govoru. Pravico svobode govora vzamejo zelo resno in zelo dobesedno. Na dan dobimo v povprečju manj kot tri prijave, pogosto gre tudi za povsem neprimerne prijave – nekdo se denimo ne strinja z povsem običajnim in artikuliranim mnenjem drugega. Reakcijski čas je od minute pa tudi do dan ali dva, še posebej čez vikende.

7. Ali tovrstno reaktivno moderiranje (samo ob pritožbi uporabnikov) po vašem mnenju zadovoljuje trenutne zahteve slovenske zakonodaje po pregonu sovražnega govora?

Jure: Ne. Potrebno je predvsem zaznati in nadzirati problematične uporabnike. In še enkrat: nikoli ne bo popolnoma zadoščeno zakonodaji, razen če ukinemo možnost komentiranja, kar pa bi bila velika škoda. Večja, kot če nam uide nekaj kršitev.

8. Kaj menite o sistemu distribuiranega moderiranja, ki zaslužnim uporabnikom omogoča, da ti pomagajo pri moderiranju in ocenjevanju komentarjev ter tako prevzamejo del bremena moderiranja nase?

Jure: Uporabno do neke mere, ne bo pa popolnoma rešilo problema. Tovrstno moderiranje lahko vodi v nek klubske elitizem, kjer se novi uporabniki ne počutijo domače, saj forum nadzira »stara elita«. Tak forum je obsojen na propad. Pritok novih uporabnikov je potreben, pogoj pa je, da se v forumu čim prej počutijo domače. Zato osebno nisem preveč pristaš podeljevanja moderatorskih pravic širši skupini uporabnikov.

9. Ali ob temah, kjer bi verjetno prišlo do nestrpnega govora, tudi kdaj vnaprej onemogočite komentiranje?

Jure: Redko, se pa zadnje čase za to odločamo ob novicah ob smrti nekoga. Ker vnaprej vemo, da bo nekaj komentarjev povsem neprimernih. Občasno, če debata uide iz vajeti, zapremo temo in morda celo skrijemo celotno temo.

PRILOGA D: Povzetek opravljenih intervjujev v živo z predstavnikoma uredništev spletnih medijev

1. Povzetek intervjuja z zaposlenim na uredništvu portala Dnevnik.si, Milanom Slano

Na spletnem Dnevniku odstranjujejo komentarje, ko se v njih nahaja sovražni govor in v primeru uporabe kletvic. Vse komentarje imajo dostopne na enem mestu kjer jih sproti pregledujejo. Dnevno jih dobijo tudi do šest tisoč. S pregledovanjem komentarjev se aktivno ukvarja Dnevnikova »online« redakcija, delno pa tudi novinarji »offline« redakcije, ki spremljajo predvsem svoje članke.

Na dnevni ravni prejemajo do dvajset prijav neprimerne vsebine, ki so jo kot tako ocenili bralci. Na prijave reagirajo zelo hitro, v roku petih minut.

Slana ocenjuje, da uporabniki postajajo v svoji stališčih vse bolj ekstremni in se tudi zato zavzema, da bi moderiranje sčasoma lahko izvajali pred objavo samih komentarjev. Meni tudi, da reaktivno moderiranje ne zadošča zahtevam zakonodaje. Zaenkrat zaradi kadrovskih omejitev predmoderiranje vseh komentarjev ni mogoče. V jeseni imajo v načrtu nadgradnjo moderatorskega sistema v smeri sistema distribuiranega moderiranja. Kljub nekaterim pomislekom se jim zdi še posebej ob kadrovskih omejitvah uvedba takšnega sistema zanimiva rešitev.

Pri sankcioniranju uporabnikov se na spletnem Dnevniku poslužujejo tako možnosti blokiranja uporabniškega imena kot tudi blokiranja IP številke. Slana ugotavlja, da so uporabniki precej navezani na svoja uporabniška imena in da jih ta ukrep zelo zmoti. Na podlagi prošnje lahko blokado uporabniškega imena oziroma IP številke odstranijo, vendar tega uporabnika v prihodnje bolj aktivno spremljajo. Nikoli pa še niso uporabnika zaradi sovražnega govora prijavili na policijo. Z uporabniki, ki niso zadovoljni z izbrisom komentarja pogosto komunicirajo preko elektronske pošte.

Slana pravi, da se ob določenih kočljivih temah, kjer bi mnenje uporabnikov lahko eskaliralo (denimo ob smrti znane osebnosti), odločijo tudi za zaprtje komentarjev. Tega so se do sedaj poslužili le nekajkrat.

2. Povzetek intervjuja z urednikom portala Vest.si, Janijem Severjem

Na Vest.si se s sovražnim govorom v zadnjem času srečujejo manj kot enkrat na mesec. Tovrstna komunikacija se stopnjuje le okoli določenih posebnih dogodkov, na primer volitev.

Odstranjujejo žaljive komentarje, predvsem pa tiste, ki so namenjeni nekomu osebno in tiste, ki so namenjeni neki skupini ljudi. Vendar se le redko odločijo za brisanje komentarjev in so pri brisanju kar se da zadržani. Že od nastanka portala pogosto preko elektronske pošte komunicirajo z bolj agresivnimi komentatorji. Preko elektronske pošte odgovarjajo tudi na očitke o cenzuri mnenj. Ko nek komentar izbrišejo na tistem mestu vedno pustijo sporočilo s pojasnilom izbrisa. Pogosto na neprimerne komentarje opozorijo uporabniki sami v drugih komentarjih ter po elektronski pošti. V primeru, da so pritožbe upravičene, takšne vsebine ponavadi odstranijo v največ eni uri.

Jani Sever meni, da je edina alternativa trenutnemu sistemu moderiranja pri njih popolna ukinitvev komentarjev, kar pa se mu zdi precejšnja škoda. Da bi lahko zaposlili ekipo moderatorjev, ki bi se ukvarjala s predhodnim moderiranjem na strani, bi namreč potrebovali veliko več sredstev, kot jih imajo trenutno na voljo. Sever tudi poudarja, da ne vidi problema v tem, da nek komentar izbrišejo naknadno, ob tem komunicirajo s sovražnim govorom in ga odkrito zavrnejo. O sistemu distribuiranega komentiranja na Vest.si še niso razmišljali, vendar te možnosti ne izključujejo. Nikoli še niso predhodno onemogočili možnosti komentiranja na določene članke. To se jim zdi nekorektno. Ob tem poudarjajo pomen, ki jih ima za njih spletna skupnost, ki se je vzpostavila na portalu.

Kljub manjšemu obsegu sovražnega govora in drugih nezaželenih vsebin na portalu, so nekaj uporabnikov tudi na Vest.si zaradi takšnih vsebin že morali blokirati. Primera, ko bi morali določenega uporabnika prijaviti na policijo pa še niso imeli.